ఆ15, 2 రూ
35 రూ

పీఠిక

చండకౌశిక మనునీనాటకము క్షేమేశ్వరుఁ డనుకవీశ్వరుఁడు గీర్వాణభాషయం
దు రచియించినాఁడు. చండకౌశికశబ్దమునకు మిక్కిలి కోపముగలవిశ్వామిత్రుఁ డని
యర్థము హరిశ్చంద్రునికారణమునఁ గౌశికుఁడు ప్రచండతను వహించినకథ నిందుఁ గ
వి వర్ణించుటం జేసి దీని కానామధేయము ఘటిల్లినది. హరిశ్చంద్రునిచరిత్రము స్కాం
దపురాణమునం దొకవిధము గాను మార్కండేయపురాణమునందు మఱియొకవిధము
గాను గాన వచ్చుచున్నది. రసవంతముగా స్వేచ్ఛమై నాంధ్రీకరించి ప్రకటించిన శం
కరకవిప్రబంధము దేశమం దెల్లెడ వ్యాపించుటం బట్టియో మఱి యేహేతువుచేతనో
గాని స్కాందపురాణోక్తమైనకథయే యాబాలగోపాలప్రసిద్ధ మయినది. తఱచుగా
నాధునికులు ప్రదర్శించెడు నాటకములయందు నదియే మనము చూచుచున్నాము.

సత్యము తప్పనివాఁడు లోకములో నెవ్వఁడేని కలఁడా యని దేవేంద్రుఁడు త
ననిండుగొలువున నడిగినప్రశ్నమునకు నుత్తరముగా హరిశ్చంద్రుఁడనురాజపుంగవుం
డొకఁడు గలఁ డని వసిష్ఠుఁ డన్నమాటమీఁద బిట్టుగినిసి కౌశికుఁ డెట్టు లయిన నే నా
తని బొంకింతు నని ప్రతిజ్ఞ పట్టి యాపట్టును నెగ్గించుకొనుటకు నక్రమముగా నెన్నె
న్నో మాయలు పన్ని యామన్నీని నెన్నరానియాపదలపాలు పఱిచి నట్లు స్కాందంబునఁ
జెప్పఁబడియున్నది. తపోధనమూర్ధన్యుఁ డయినవిశ్వామిత్రమహర్షి ని నంతయవివేకపుఁ
బాత్రముగాఁ బ్రదర్శించుట నాటకస్వభావమునకు సరిపడి యుండ దని కాఁబోలు క్షే
మేశ్వరకవి యాపుంతను విడిచి యక్కడక్కడ నొక్కింతమార్పుతో మార్కండేయపు
రాణోక్తకథాసరణి నీనాటకమును నడిపించి నాఁడు.

హరిహరహిరణ్యగర్భుల విద్యాత్రయమును దాను సాధింతు నని గాధేయుఁ డు
గ్రతపంబుఁ జేయుచుండగాఁ నవ్విద్యలాముఖ్వర కే కాని మఱి యెవ్వరికిని నుండఁ బోల
దని విఘ్నరాట్టు, వరాహరూపమున నొక యరణ్యమునఁ బ్రవేశించి, తనచేయు రాయిడి
కోర్వలేక మొఱ్ఱవెట్టుకొన్న యెఱుకుల మున్నుంచుకొని వేఁట వచ్చినహరిశ్చంద్రుని, నా
యోపాయమున విశ్వామిత్రాశ్రమమునకుఁ గొనిపోయెను. అప్పు డమ్మునితపఃప్రభావము
న హోమకుండములోనికి వచ్చినవిద్యలు "కటకటా! యనపరాధినుల మనాథల మ
శరణ్యల మగ్నికుండమునఁ ద్రోయఁబడుచున్నాము, మందభాగినులను మమ్మురక్షింపుఁ
డు రక్షింపుఁ" డని యంగలార్వగా నయ్యార్తాలాపంబులు తనచెవిని బడినందున నెవ్వఁ
డో క్రూరరాక్షసుఁడు స్త్రీహత్య చేయుచున్నాఁడని యాగ్రహించి యిదిగో మీ కభ
యప్రదాతను వచ్చుచున్నాను. వెఱవకు వెఱవకుఁ డని యారాజు, తోడనే యక్కడ
కుఁ బోయి యాబీభత్సకర్మంబునకు రోసి, యెఱుంగమిం జేసి యూరుసిని మిగుల గ

ద్దించి పలికెను. అంతమీఁదఁ దోఁక ద్రొక్కినపామువలె నామునీంద్రుఁడు మండిపడఁ
గా నవ్విద్యలతనికిఁ దపోవిఘ్నమయిన దనుసంతసముతో మాకుఁ బ్రియము మాకుఁ బ్రి
యము; హరిశ్చంద్రమహారాజా! నీకు జయము నీకు జయ మనుచు నంతర్ధానంబు నొం
దిరి. తనచిరతపఃప్రభావంబునఁ జేతిలోనికి వచ్చినమహాఫలమును నిమిషములో నిల్లెగరఁ
గొట్టి వేసినవాఁడు హరిశ్చంద్రుఁ డని తెలిసినతోడనే విశ్వామిత్రుని కాతనిమీఁద నాఁ
పరాని కోపము వచ్చి పగతీర్చుకొనుటకుఁ బ్రయత్నించెను. స్కాందమునఁ జెప్ప బడిన
దానికంటె విశ్వామిత్రకోపమున కిది సయుక్తిక మైనకారణముగానుండు నని నేనూహిం
చుచున్నాను. ఇట్లే మఱి కొన్నివిషయములు గూడ దీనియందు సరస మయినమార్పులను
బొంది వన్నె మీఱుచున్నవి. నాటకము చదువుటవలన నాయాయంశములు గోచరింపఁ
గలవు గావున గ్రంథవిస్తరభీతి నవి యిచ్చట వివరింప నయితిని.

క్రోధకరుణ బీభత్సరసంబుల కాలవాల మయినయీనాటకమునందు శృంగారరసము
న కవకాశము లేక పోయినను బ్రథమాంకమున దానికిఁ గూడఁ గవి కొంచె మవకాశ
ము గలిగించినాఁడు. హరిశ్చంద్రునికి రాఁగలయరిష్టములు దివ్యదృష్టిని దెలిసికొని వసి
ష్ఠుఁడు తచ్ఛాంతికయి యారాజునకు నొకనాఁడు రహస్యముగా రేయెల్ల జాగారము
చేయ వలయు నని యాదేశించెను. ఆకారణమున నాఁడా యంతఃపురమునకుఁ బోక
మఱునాఁ డుదయమున దేవిని జూడ నేగుచుఁ గడచినరేయి తనకొఱకు వేచి యుండి
ప్రియురాలు మిక్కిలి వలకాఁకను వేఁగి యుండు నని తలంచుకొని తద్విషయమును
రాజు విదూషకునితోఁ గొంతప్రస్తావించినాఁడు. అక్కడఁ దక్క మఱి యెక్కడ నిం
దు శృంగారరసము గోచరింపదు.

హరిశ్చంద్రునిభార్యకుఁ జంద్రమతి యనియుఁ గుమారునికి లోహితాస్యుఁ డని
యుఁ బ్రసిద్ధనామములు గలిగి యున్నను మార్కండేయపురాణకథానుసారముగా వారి
పేరు లిందు వరుసగా శైబ్య యనియు రోహితాశ్వుఁ డనియు వ్రాయఁబడినవి. సామా
న్యముగా విన వచ్చు హరిశ్చంద్రకథకును దీనికిని మఱి కొన్ని భేదములు గూడఁ గా
నఁబడ వచ్చును. అట్టివానికిఁ గారణము పూర్వోక్తపురాణమునందలి ప్రథమాశ్వాసము
న ద్రౌపదేయకథాప్రకారకథనంబునకయి పక్షివరులు వివరించిన హరిశ్చంద్రోపాఖ్యా
నముఁ జదివిన స్పష్టపడియెడును. కవిబ్రహ్మయనఁబడుతిక్కనసోమయాజికిఁ బుత్ర నిర్వి
శేషుఁ డగుశిష్యుఁడు మారనకవి యమృతప్రవాహానుకారిగాఁ దెలిఁగించిన యప్పురాణ
ము బుధబుభుక్షాపనోదనదక్షం బయినను జిరకాలమునుండి యేమూలనో కీటకంబుల క
శనం బగుచుఁ దాళపత్రసంపుటంబుల డాఁగి యుండి, విద్వత్ప్రభువులు పోలవరనామక
మున్నెసంస్థానాధిపతులు నగు మ॥ రా॥ రా॥ శ్రీరాజా కొచ్చర్లకోట రామచంద్రవేంక

టకృష్ణారావు బహద్దరు బీ. ఏ. గారి కారణమునఁ జదువరుల పున్నెము పండి యిప్పుడు విశుద్ధాకృతిని బయటఁ బడినది. ఆవారు ప్రకటించెడు సరస్వతీపత్రికయం దాగ్రంథము ననేకులు చదివియే యుందురు.

క్షేమేశ్వరకవిచరిత్రమును గుఱించి కాని తద్విరచితము లగు నితరగ్రంథములను గుఱించి కాని తెలుపుట కిప్పటి కేమియు నాకుఁ దెలియవచ్చినది కాదు. ఈనాటకమును దెలిఁగించుటయందు నేను విశేషశ్రద్ధనే పుచ్చుకొన్నాను. అయినను నాకించిజ్జ్ఞతనుబట్టి యిం దనేకలోపము లుండ వచ్చును. భాషాప్రపంచమున నభిమానము గలమనీషావంతులు సముచితరీతి వానిం బరిహరించి దీనిం దమయాదరమునకుఁ బాత్రము గావింపఁ బ్రార్థించుచున్నాను.

రాజమహేంద్రవరము.
22 జూలై 1900 సం॥రం

వడ్డాది సుబ్బారాయఁడు.

శుద్ధపత్రిక.

పుట.	పద్యము.	పాదము	తప్పు	ఒప్పు
౧	౩	౧	నమా	సుమా
౨	౨౨	౪	దశ	దర్
౩౫	౬	౧	చెట్టువ	చెట్టుప
౩౬	౧౬	౨	లార్పు	లార్చు
౪౫	౭	౪	నాలిఁ	సాలిఁ
౪౬	౬	౧	బోయి	బోలు

ఈనాటకమునందలి పాత్రములు.

పురుషులు.

హరిశ్చంద్రుఁడు — అయోధ్యాధిపుఁడు. కథానాయకుఁడు.

బోధాయనుఁడు — రాజునకు వేడుకచెలికాఁడు.

తాపసుఁడు — వసిష్ఠశిష్యుఁడు. రాజునకుశాంత్యుదకముదెచ్చినవాఁడు.

వనచరుఁడు — రాజును వేఁటకుఁ బిలువ వచ్చినకిరాతుఁడు.

విఘ్నరాట్టు — విశ్వామిత్రుతపముఁ జెఱుప వరాహమయినవాఁడు.

సూతుఁడు — రాజుసారథి.

విశ్వామిత్రుఁడు — రాజువలన రాజ్యదానము పొందినమహర్షి.

పాపపురుషుఁడు — పురుషరూపము ధరించినపాపము.

భృంగీశ్వరుఁడు — శివుని పరిచారకుఁడు.

రోహితాశ్వుఁడు — రాజు కుమారుఁడు

ఉపాధ్యాయుఁడు — రాజుభార్యను కుమారునిఁ గొన్నబ్రాహ్మణుఁడు.

వటుఁడు — ఉపాధ్యాయుని శిష్యుఁడు.

విశ్వేదేవులు — విమానమునుండి విశ్వామిత్రుని నిందించినదేవతలు.

ధర్ముఁడు — రాజును గొనుటకుఁ జండాలవేషియయినధర్మదేవత.

అనుచరుఁడు — ధర్ముని శిష్యుఁడు.

కాపాలికుఁడు — రాజుయోగ్యతఁ బరీక్షింప మఱియొకవేషము దాల్చినధర్మదేవత.

బేతాళుఁడు — కాపాలికు నాజ్ఞచే రాజునొద్దకు నిధిదెచ్చినపిశాచరాజు.

పురుషుఁడు — ధర్మునిపరిచారకుఁడు.

స్త్రీలు.

శైబ్య — రాజుభార్య.

చారుమతిక — చేటి.

హేమప్రభ — ప్రతీహారి.

విద్యలు — విశ్వామిత్రుని హోమకుండమునఁ బ్రత్యక్షమయిన త్రిశక్తులు.

యెలుకలాగున నిటు నటుఁ బరిభ్రమించుచున్నావు.

రాజు — మిత్రుఁడా! ప్రాణులకు శరీరధారణవిషయంబునం బ్రథమకారణము నిద్రయే గదా!

ఉ. చిత్తముఁ దేలుచుం, జులుకఁజేయు సమస్తము లైనయంగముల్,
శ్రోత్రము కాసకుం బ్రతిభకుం గలిగించుఁ, దొలంచు దోషముల్
బొత్తిగ, ధాతుసామ్యమును బొందఁగఁజేయును, వేయు నేటికి
త్యుత్తమయోగసవ్యసుఖ మొక్కటఁ గూర్చుచు, నిద్ర యల్పమే? ౮.

అందుచేతనే చూడు నాకిప్పుడు—

ఉ. నిద్దురబద్దకంబునను నెమ్మొయికిన్ విలు పావహిల్లెడున్
దద్దయు, ఖేదభారముకతంబునఁ బ్రస్మితంబు చిత్తమున్,
పెద్దగ నావులింతలు జనించెడు మోమున సారెసారెకుం,
బ్రొద్దుటి కేఁత యొండపోలుపుం గన సైఁపదు చూపు లేశమున్. ౯.

(ఆలోచించి విస్మయముతో) ఇప్పుడీ నిశాప్రజాగరవ్రత మాదేశించుటకుఁ బూజ్యలగు కులపతులయభిప్రాయ మేమయి యుండునో? ఏమయిన నేమి? గురుశాసనములు విమర్శనార్హంబులు గావు.

విదూ— చెలికాఁడా? నే నాలోచించిచూడఁగా వాసకసజ్జిక యగుదేవి ఖండిత యయ్యెడు ననునర్థము దక్క వే ఱొక్కటి యీ వ్రతమునకుఁ బ్రయోజనము గానరాకున్నది.

రాజు— మిత్రుఁడా! నీ పరియాచకములు మానుము.

విదూ— అయ్యా! నీకిది పరియాచకము గాని యనాథవటునకు నాకు మహానర్థము.

రాజు—(సోత్కంఠముగా భయమును నటించుచు) మిత్రుఁడా! దేవి యేమి చేయు నని నీ వనుకొనుచున్నావు?

విదూ— చెలికాఁడా! నిశ్చయముగా నామె కోపము చేయు నని యూహించుచున్నాను.

రాజు— మిత్రుఁడా! అది తప్పదు. అందుకు సందేహ మేమి? దేవి కిది సామాన్య కోపకారణము గాదు. చూడు.

ఉ. మంతురు లాఁగిరో, హితసమాజము గోష్ఠికిఁ జొక్కి నిల్చెనో,
కాంతుఁడు, వే ఱొకర్తు ననుఁ గా దని కూడెను, రాఁడు ధూర్తుఁడై

యింతకు నంచుc, గిన్క వెలి వెక్కినకన్నుల జాలువారి మో
మంతయుc దోcగ నూర్చి, ప్రియురాలిc కనే మనుజాధునల్ శరుల్? ౧౦

మఱియు

చ. చెలియ యొయ్యార మొప్పcగయి సేయుతమిన్ మునిమాపు వచ్చి, యా
వలి దగుజాము నాతెరువుపైc గను లుంచుక వెళ్లcబుచ్చి, యొ
వ్వల నిక రాcడు ధూర్తుcడని, బాష్పము లూర వగల్ సడల్చి సొ
మ్ములc, గొఱఁతేయి యెట్లొ గడపుం బెడపాన్పనc బొర్లుచున్ సఖా. ౧౧

(చింతించి) మిత్రుcడా! నిశ్చయముగా నీలాగు జరుగును. ఎట్లనcగా—

చ. ఉవిద మదాగమాశ యయి యుండcగ రా నెవరేనిc, దా వృథా
యవిరళసంభ్రమోద్గమన యైనc, జెలంగు మఱుంగుగా, సఖుల్
సవసవcగాంచి యొండొరులc, జప్పుడొనర్పక లోన నవ్వుకో,
నవుదల యెత్త నోటు బిడియంపడి యాబిడ వారిముంగడన్. ౧౨

విదూ— చెలికాcడా! కడచినదానికి వగచుచు నేల యాయాస పడియెదవు?
లెమ్ము. మన మక్కడకే పోయి దేవిని బ్రసన్నురాలిని జేసికొందము.

రాజు— (సశ్లాఘముగా) ఓయీ! నీవు బాగుగాc బలికితివి. రమ్ము. మన మక్క
డకే పోవుదము. (నడచుచున్నారు)

రాజు— (ఖేదముతో నిట్టూర్పు విడిచి) మిత్రుcడా! తటి దప్పటను బట్టి యిప్పుడ
పోవుట నాకు ఖేదకారణము.

చ. ఎడపడునాకథం దిరిగి యెత్తుచు, నే నరుదెంచుదారిc గ
న్నిడుకొని, గడ్డిపోcచ చలియించిన నన్నుcగ నెంచుకల్కి, వె
న్కడ నిభృతంబుగా నరిగి కానక యుండcగ వుంగిలింపc, గ్రే
ఖుడి విరినల్లగల్వ...ను బోలెడుకన్నులు మూయc జేతులన్. ౧౩

విదూ— (నడచి తెరవంకc జూచి సశ్లాఘముగా) ఓహో! చెలికాcడా! చూడు
చూడు. అలంకరణోపకరణంబులం గొనివచ్చెడు చారుమతితోc బ్రవేశిం
యిదిగో దేవి యిక్కడ నున్నది.

రాజు— (చూచి సంతోషముతో) ఆహా! ఏమి!

చ. చెలి శరగారవుండకుcజెక్కులc గూర్పదు పత్రభంగి; వీ
నులc గడ కొత్తువాలికకనుంగవc దీర్పదు కజ్జలంబు; వే
నలి కుటిలంబు బ్రేలు; నరుణం బధరం బగు ధూసరం బిటుల్
పాలిచినc దాంటిదే సుషమ; భూషణమూం బగ నేయు నాc దగున్. ౧౪

శ్రీరస్తు.

శ్రీ పరమాత్మనే నమః.

చండకౌశిక నాటకము

పొనరుచుఁ బెంచుఁ ద్రుంచు జగముల్ త్రిగుణాత్మత నీవిభుండె, యీ
యనవిత్తితాష్టమూర్తులనె వ్యాప్తము విశ్వము, లేఁడు వంద్యుఁ డీ
తని కనుమాడ్కిఁ, గంకణపుఁ ద్రాఁచుల ఫూత్కృతిఁ దూలి నర్తనా
దిని బవలగ్న మాపశుపతిప్రసవాంజలి మిమ్ముఁ బ్రోచుతన్. ౧.

చ. కనుఁగవ కెంపు బొమ్మముడి గల్గి దరస్ఫురితోష్ఠమౌ మొగం
బనయము నప్రసన్నహరిణాంకరుచిం బచరించఁగాత, మా
యనునయముల్ వృథా యిఁకఁ, దృఢాగ్రహ మొప్పెలుఁగావుతన్ మన
స్విని యనఁ, జేతి గౌరి యెదఁజేర్చ నశంకరుఁ డేలుతన్ మిమున్. ౨.

శా. ఆనందశ్లథమై సమాధుల, నమాన్యశ్రీ విలాసోల్లసం
బై, నైజోరువికారితన్ ద్రుటి వెలింబై భ్రాంతమై స్మేరమై,
జ్యానాదం బొనరించుచో మరుఁడు రూక్షంబై, కరుఁగం ఘృణా
స్థానంబై, రతి యేడ్వ సాస్ర మగు నీశప్రేక్ష లోమున్ మిమున్. ౩.

(నాంద్యంతమున)

సూత్రధారుఁడు— అతివిస్తర మెందుకు? దుష్టామాత్యబుద్ధివాగురాలంఘనసింహరం
హుండును, భ్రూభంగలీలాసముద్ధృతాశేషకంటకుండును, సమరసాగరాంత
ర్భ్రమద్భుజదండమందరాకృష్టలక్ష్మీస్వయంవరవల్లభుండు నగు శ్రీమహిపాలదేవుని
యాదేశంబు గాంచితిని. పురావిదు లుదాహరించు నీ ప్రశస్తగాథ యాయన దే
గదా!

మ. అనుకూలుండయి యాశ్రయించి గహనం బౌనార్యచాణక్యనీ
తిని, మున్నందుల గెల్చి పుష్పపురిఁ బొందెం జంద్రగుప్తుండు; నం
టునఁ గర్ణాటతఁ గాంచువారి మరలం ద్రుంచెన్ భుజాదర్పమం
దనుఁ డౌ శ్రీమహిపాలదేవుఁ డతఁడైనాఁ డిప్డు నిక్కంబుగన్. ౪.

పారిపార్శ్వకుఁడు— (ప్రవేశించి) ఆర్యా! అమ్మహారాజు నాదేశ మేమి?

సూత్ర— సుప్రసిద్ధుం డగు విజయప్రకోష్ఠుని ప్రపౌత్రుం డార్యక్షేమేశ్వరకవి నవీన
ముగా విరచించిన చండకౌశిక నాటకముం బ్రయోగించుమనది యని. అమ్మహాకవి
నాట్యవేదవిశారదులును విద్యాకలానిధులును లోకజ్ఞులు నగు సభాసదులం గూర్చి
యిట్లు పలికి యున్నాఁడు.

క. దోసము లేశము లేనివి
యేసంబు గుణంబు లేనివియు లే వెందున్
దోసమును గప్పి పుచ్చుండు
భాసిలఁ జేయుండు గుణముఁ బండితులారా. ౫.

కావునఁ బారిపార్శ్వకా! కుశీలవులతో సంగీతము నారంభింప వేమి?

పారి—(సాశంకముగాఁ దల వాంచుకొని) ఆర్యా! ఆలకింపుఁడు. నాఁడు గ్రహణ కాలమున మీరు దక్షిణ యిచ్చెద నని మాటయిచ్చిన బ్రాహ్మణోత్తముఁడు, తదర్థము నేఁ డరుగుదెంచి కోపపడుచున్నాఁడునఁ గుశీలవు లందఱు వందురుచున్నారు.

సూత్ర—(భయము నభినయించి చింతను నటించి సహర్షముగా) మారిషా! ఈవిషయమున విషాదంపడ నేటికి? ఇదిగో నే నిప్పుడే—

ఆ. వె. అలిఁ జూలి నమ్మి యాత్మదేహము నమ్మి
సత్యపాలనంబు సలుపఁ బూనె
నియ్యకొన్న విత్తమిత్తు హరిశ్చంద్ర
పార్థివుండు వోలె బ్రాహ్మణునకు.

(తెరలో) వయస్యా! ఇటు, ఇటు.

సూత్ర—(తెరవంకఁ జూచి) ఓహో! ఏమి! హరిశ్చంద్రమహారాజే! మహోత్పాతసూచితంబు లగు నాపదలు కుశలపరిణామంబులుగాఁ బ్రారబ్ధధివిస్తరుండగు పురోధసుండు రహస్యంబున నుపదేశించిన నియమజాగరంబులం బొనరించి పర్యాకులమానసుం డగుతనకుం బ్రియవయస్యుండు బోధాయనుండు దారి చూప నంతిపురము వైపున కిటు బయలు వెడలినవాఁడు, చూడు—

చ. భరమగు తూఁగుచేఁ దొగరుపాఱినసోమరికన్నులం, బ్రజా
గరమున వాడుగేరుముఖకంజమునన్, విభుఁ డీతఁ డొప్పెడున్,
మరగినయాత్మయాధమును మాపటివేళను బాసి, రేపటన్
విరహకృశానుతీలను వేఁగుమహాగజరాజమో యనన్. ౬

కావున నక్కడకే పోదము రా (నిష్క్రమించుచున్నారు) ప్రస్తావన.

(తరువాత జాగరఖేదము నభినయించుచు రాజును విదూషకుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు.)

విదూ—చెలికాఁడా! జాగారపుబడలిక గలకన్నులతో నీమదుద్గీర్ణముఖం బగు తాఁబేలునుం బోలె నున్మేషనిమేషంబులం గావించుచున్నను దారి గానక గు

ప్రథమాంకము.

(తరువాత ముందు చెప్పినట్లు చింతను నటించుచు శైబ్యయుఁ జారుమతియుఁ ప్రవేశించుచున్నారు.)

చారు— దేవీ! ఇదిగో ప్రసాధనోపకరణము.

శైబ్య— (ఖేదముతో) ఓసీ! చారుమతీ! యిక్కడ నివి తీసివేయుము. నన్ను నే నెంతకఁ బరాభవించుకొందును? నా హృదయమున కీయలంకరణోపకరణాసక్తి నిరర్థకము

విదూ— అబ్బో! ఈమెది గట్టిపట్టే.

రాజు— బాగు! దేవీ! బాగు! నిసర్గమనోహరంబు లయిననీయవయవంబులకుఁ ప్రసాధనోద్దేశము నిజముగాఁ బరాభవస్థానమే చూడు.

మ. తరుణీ! నీ జిగిమోవి కానపడెనం దాంబూలరాగంబు; సుం
దరి! కందోయిని దిద్దఁ జెట్టుకొన నత్యాహంపమం గజ్జలం
బురుజక్షోరుహా! కౌఁగిలించుకొనఁగా నూహించు హారంబు కం
ధర; నీ కేటికి భూషణంబు లవి స్వార్థం బాశ్రయించు న్ననన్. ౧౫.

విదూ— మిత్రుఁడా! మనము సమీపింతము

రాజు— చెలికాఁడా! మన మిక్కడ దాఁగియుండి వీరివిస్రంభసంభాషణ మాలకింతము (అట్లు చేయుచున్నారు)

శైబ్య— చేటీ! చారుమతీ! అశ్వ్వథమున నూఁబడించియు మరల నన్నార్యపుత్రుఁడు విప్రలంభగోచరం గావించెను గదా! సర్వథా నాభాగధేయంబు లవిశ్వసనీయంబులు. వానికిఁకఁ బదివేల నమస్కారంబులు.

రాజు— ఓ మనస్విని!

క. ఘనపటలాంతరితుఁడుగా
నినుఁ డబ్జిని మోము ముడుచు, నేమియుపాలం
భన మయ్యెడు నయ్యది. యా
యన కెట్టులు విప్రలంభ మది పద్మినికిన్? ౧౬.

చేటి— దేవీ! నివిచారము మానుము. రాజులు బహుభార్యలు గదా!

విదూ— ఆ! బాగసమాఁతురా! బహుకార్యులని చెప్పుము. ప్రియమిత్రు నూరక యపదూఱుపాలు చేసెద వేల?

రాజు— చెలికాఁడా! దీనిమీఁదఁ గోపపడకుము.

క. సమయముఁ గని సఖుల కిదం
[illegible]

రమణుల విధ్యోపాలం
భమునకుఁ బాత్రత లభించు బహుపుణ్యులకున్.

శైబ్య— (ఏడ్చుచున్నది) ౧౬

చేటి— దేవీ! ఊరడిల్లు మూఱడిల్లుము. అతిమాత్రమైనయమాయికత్వము చేత నీవే మహారాజును మీఱుఁ బెట్టికదా సవు. అవ్వా! నీ విష్షను నన్నడిగితివా, విను. ఆయన నన్నుఁ జూచినను నీవాయనను జూడకుము. ఆయన నిన్నెంత మంచిమంచి మాటలతో బతిమాలుకొన్నను దడవుగ నీ వుల్లసములాడి యాయనను ఖేదపెట్టుము.

శైబ్య— ఆర్యపుత్రుని జూచినఁ గగలచ్చ డీపాదుమనస్సుమీఁద నాయధికారము సాగినపక్షమున నీమాట నీచెప్పినట్లే తప్పక జరిగించెదనే.

రాజు— (త్వరగా సమీపించి) ప్రియురాలా!

క. నీ కే నెపుడు విధేయుఁడ
నే కద, మత్పరత నున్న నీడెందముపై
నీ కేమిట నధికారం
బో కంజదళాక్షి! నాగ కిందును జెపుమా.

విదూ— దేవీ! శుభము. ౧౭

(ఇద్దఱును సంభ్రమముతో నిలుచున్నారు)

శైబ్య— (తనలో) ఓహో! ఆర్యపుత్రుడే! కానీ (ప్రకాశముగా) జయము జయము ప్రాణేశ్వర!

చేటి— (భయముతోఁ దనలో) అయ్యో! మహారాజే! నే నన్నమాట లీయన చెవిని బడి యుండును. కానీ. (ప్రకాశముగా) జయముజయము మహారాజ! దేవా! ఇదిగోఁ బీఠము. దేవర యిందుఁ గూరుచుండుఁడు.

(అందఱుఁ గూరుచున్నారు)

రాజు— (కడుదడవు దేవివంక విలోకించి) సుందరీ! ఇదిగో నిప్పుడు—

చ. దగగాని వేగుఁబోక విరిదమ్మిని దుమ్మెదకొమ్మ ప్రాలఁగా
నెగయు తెలుంగునన్ జిగినీనిక ప్రాలుదృగంచలంబుతో
సొగసుగ నాపయిం బొలయుచూపు గిఱుకున్నఁ గ్రమ్మఱించి తే
మగపడెఁ దన్వి! నాయెడ దయ స్మరలించెదు నేర మింతలో. ౧౮

మఱియు నోమనోహారిణి!

క. నగల ననాదరణము నీ
వగపఱిచినఁ గొదవ యొదవ దభిరామతకున్

జిగి మేనఁ గాని నా కది
మగువా! ప్రకటించు నీదు మదిమనికితముల్. ౨౦.

శైబ్య— నిద్రాలసంబు లైన యీయవయవంబులతోడను, ప్రజాగరమంథరంబు లైన యీ శోణ నేత్రంబులతోడను దేవరవారు మిక్కిలి చక్కఁగాఁ గనఁబడుచున్నారు గదా నామాట కేమి? (కోపము నటించుచున్నది).

రాజు— (తడవుగఁ దేఱిచూచి) ప్రియురాలా! అనుగ్రహింపు మనుగ్రహింపుము.

చ. మదనజయధ్వజంబు నుపమున్నగు వక్రపుబొమ్మ తీఁగ నీ
యెదుట నదేల తాండవవినోదము సల్పుచు నుండెఁ జండికా!
వ్యసనపవమానకంపిత పరిస్ఫుట బంధుకజాంధవంబుగా
నదరెదు నేల నీ కసమయంబున నిట్లధరోష్ఠబింబముల్. ౨౧.

(దోసిలిపట్టి)

ఉ. కమ్మ ప్రసన్న పూర్వకలుకన్ వహియించెద వేల కోపనా
యెమ్మెయి నెంచి తీవు నను నే నటు గానిది నమ్మవేని దం
డమ్ము విధింపు పోలఁటు నాకు గుణాగుణనిర్ణయమ్మునం
దు మ్మహనీయులౌ కులపతుల్ బలితంపుఁ బ్రమాణ మయ్యెదర్. ౨౨.

(ప్రతీహారి ప్రవేశించి)

ప్రతీ— జయము జయము మహారాజ! ఇదిగోఁ గులపతులసన్నిధినుండి యొక తాపసుఁడు వచ్చియున్నాఁడు.

రాజు— హేమప్రభా! ఆలసింపక సాదరముగాఁ బ్రవేశపెట్టుము.

ప్రతీ— దేవా! చిత్తము చిత్తము. (నిష్క్రమించెను)

(తరువాత శాంత్యుదకమును జేతఁ బట్టుకొని తాపసుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

తాప— (విస్మయముతో) ఓహో హో!

సీ. ఇది యేమి యాశ్చర్య మిందుబింబము క్రిందఁ బర్వంబు గాకె స్వర్భానుఁడొడిసి
యేమి మహాఘోర మీదిశావలయంబు కావిరుల్ గ్రమ్మంగఁ గాలఁ దొడఁగె
విడ్డూరమేమయో వెసందొంతులు వోలెఁ బృథుసౌధములు గూలఁ బృథివి యూఁగు
నెగసి యుల్కాదండ మే మిటు ఖండించె రెండుగా మార్తాండమండలంబు
దారుణోత్పాతములు గదా తలఁప నిన్న
గంచుదివియల వెదకినఁ గనికరంబు
గానఁగా రానిహతవిధికపట మకట
యేమి మూఁడింప నున్నదో యింక మీఁద. ౨౩

అయినను గురుజనులపరామరికవలన నివి యన్నియుఁ గుశలపరిణామములు కాఁగలవు.

తే. గీ. శాంతివలనను బ్రాహ్మణస్వస్తివాచ
నంబువలనను స్వస్త్యయనంబువలన
దానమున సజ్జనానుకీర్తనమువలన
తను మహోత్పాతదుస్స్వప్నశమన మగును.

అందుచేతనే మహానుభావులైనకులపతులు సర్వోత్పాతప్రశమనంబుగా నిజ రబ్ధస్వస్త్యయనకర్మశేషభూతంబగు నీ శాంత్యుదకమును రాజునకును రాణికి నిచ్చి రమ్మని నన్నంపినవారు

ప్రతీ— (ప్రవేశించి) అయ్యా! ఇటు, ఇటు. (సమీపించుచున్నారు)

తాప— (సమీపించి) రాజా! నీకు శుభము.

రాజు— (తొందరగా లేచి) స్వామీ! నమస్కరించుచున్నాను.

శైబ్య— మునీంద్రా! ప్రణమిల్లుచున్నాను.

తాప— రాజా! జయశాలివి గమ్ము. సాధ్వీ! వీరమాతవు గమ్ము.

రాజు— (తొందరగా) పీఠము పీఠము.

ప్రతీ— (పీఠము గొని వచ్చుచున్నది)

రాజు— స్వామీ! ఇదిగో పీఠము. కూర్చుండుఁడు.

(అందఱుఁ గూర్చున్నారు)

రాజు— హేమప్రభా! నీవు ద్వారముకడ నుండుము.

ప్రతీ— చిత్తము దేవా! (నిష్క్రమించుచున్నది)

తాప— రాజా! మహాత్ములయినకులపతులు తమయాశీస్సులవలన నుత్కృష్టప్రభా సంపన్నంబు గావించి నిజాప్రజాగరాంతంబునఁ గాంతాసహితంబుగా నీ శిరస్సునఁ జల్లుకొనుటకు స్వస్త్యయనశేషము నీ శాంత్యుదకము నంపినారు.

రాజు— (హర్షములో దోసిలిపట్టి) మహాప్రసాదము.

తాప— మ. శమితాంహస్స్వయమంత్రపూతమును బుష్యగ్ర్యాత్రతేజోనలం
బమితప్రోన్ముఖసుప్రపద్భవనసంప్రాగ్జసత్కర్మశే
షమునిర్వాచ్యమహత్త్వమీయుదక మైశ్వర్యంబు నీకిచ్చెడున్
బ్రమదంబుం బొదలించుఁ గాత మఖిలాపత్తుల్ నివారించుతన్.

రాజు — (స్పర్శను నభినయించి) ఆహాహా!

క. అంతఃపుత్రబీజమునకుం
గలుగం బ్రసవాంకురంబు కారణ మిది, వే
వేలుఁగుఁగొలము కేం గ్లెత్తుగఁ
దల దీనిప్రసాదమునఁ గద్యోయెత్తి రిలక్. ౨౬.

తాప— పూజ్యురాలా! శైబ్యా! కులగురులయాదేశంబున గృహదేవతలకును భూదేవతలకును సవిశేషముగా నీవును సమారాధనముల జరపవలయు.

శైబ్య— (దోసిలి పట్టి) స్వామీ! చిత్తము.

తాప— రాజా! నీకు శుభమవుఁగాక. నేను బ్రారబ్ధవివిధవిధివిస్తరులగు కులపతుల సంభావింప నరుగుచున్నాఁడ. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

శైబ్య— (వైలక్ష్యముతో) ఓసీ చారుమతికా! ఆర్యపుత్రునకు నిశాప్రజాగరము మహానుభావులు కులపతులే యాదేశించిరి. అయ్యో! నమ్మకము లేనియీపాడు మనస్సు నన్నెంత దురాత్మురాలిని జేసినదే. కానీ ఈలాగు చేసెదను. (దోసిలిపట్టి ప్రకాశముగా) ఆర్యపుత్రులు నన్ననుగ్రహింతురుగాక.

రాజు— (అనురాగముతో) ప్రేయసీ!

ఉ. చెన్నఁటితప్పిదానఁ గలుషీకృతచిత్తుఁడ నయ్యు నాకు నో
యన్నులమిన్న! నీయనునయం బిది గ్రాహ్యము యందు వేని, నీ
ప్రన్ననిచెక్కుటద్దములఁ బత్రములక్ రచియింతు ముత్తెపుం
బన్నసరంబుఁ గంబుసుషమం బగుకంఠమునక్ ఘటింపుచుక్. ౨౭

శైబ్య— (సిగ్గు వడుచున్నది.)

రాజు— (అట్లుచేయుచు) ప్రియురాలా!

చ. చెమరు గగుర్పు నీకు జిగిచెక్కుల, నాకు వడంకు గేల, నే
క్రమమున బ్రాయ నా మకరికల్? సకలంబు వృథా శ్రమంబు, హా
రము మెడఁ గూర్పఁగా నది తరంగిత మాచుఁ గుచాగ్రసీమఁ, గం
పమును మదీయహస్తసహవాసభవంబును మాన దుగ్మలీ. ౨౮.

శైబ్య— ఆర్యపుత్ర! కులపతు లానతిచ్చినట్టు లాచరింపఁ బోవుచున్నదానను. (ఇద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు)

రాజు— మిత్రుఁడా! సోత్కంఠుఁడ నైననే నేలాగునఁ బ్రొద్దు పుత్తును?

హా— చెలికాఁడా! నీవు దేవిమాటలను జెప్పుకొనుచు సంతోషింపుము. నేనును భోజనప్రసంగముతోఁ గాలము పుత్తును.

వనచరుఁడు— (ప్రవేశించి) జే జే దేవరా ! అవధారు సామీ !

బెట్టిదపుఁ బుట్టియకొట్టుకొనం బిట్టు గ్రోడాడ తుంగపట్టులం బుట్టిన నెత్తావి వెల్లువపొత్తువం బెల్లు వలచునార్పు గాడ్పులం దంతయంత్రాంతరదళచర్వ్య మాణంబు లగుతెల్లనికొట్టిగడ్డలపిండి యిట్టట్టుఁ జెదరి విప్రకీర్ణప్రతిపక్షజయో పార్జితనిజయశఃపటలంబు నుం బోలెఁ గాలమేఘంబునం గురియుకరకవర్షం బునుం బోలె దశదిశాభాగంబులఁ గప్పఁ, బెద్దకాలంబునుండి మెండుకొనియున్న వేరంపుఁగారణంబునం జేసి రోసంబునం బూర్ణశశాంకమండలంబునుండి నిండు జలిమింగఁ గాయమాళంబుఁ బెకలించి కబళించెడు తుదిరేయిటికటికిచీఁకటిమొ త్తమ్మునుం బోలె దశనాంతరాళఖండనభయంకుఁడలాయితవృకాళిదండభా సురకరాళవికటదంష్ట్రాయుగళంబున ముఖమండలంబు భీ డింప, నేపారు కోపానలంబునిగమునుం బోలెఁ దరలతరజిహ్వాప్రవాళంబు గ్రాల, విద్రావిత వనసింహసంహతి యగునిజగర్వగంభీరఘుర్ఘురారావంబునం బెదరి తమతమ జాతి కనుగుణంబుగా పాపోవు నాభీశార్దూలాదివ్యాళజాలంబులకోలాహలం బాలకించి యాగ్రహించి ఆక్కించినకర్ణద్వయంబు ముత్తియపుఁజిప్పదోయిం జప్పటలు సలుప, రూక్షతరపింగాక్షివిక్షేపం బగునిశితకరవాలవిమలేంద్రనీల కజ్జలతమాలశ్యామలస్థూలకాయంబు స్ఫులింగశేషం బగుదవదహనమషీరాశి నీసడింప, వికటతటిచ్ఛటాకడారకేసరకలాపంబున నిరంతరపరిస్ఫుర ద్వనలగ్నదావానలోద్గారభాస్వరం బయి యవతారితధరావలయలీలాసము త్థితం బగుమహావరాహంబునుం బోలె నొకవరాహయూథాధిపతి మృగవ్య భూమిని బ్రవేశించెను. అవధరించి దేవర చిత్తానుసార మాచరింపుఁడు. నేను నక్కడకే పోవుచున్నాను

రాజు— (సంతోషముతో) ఆహా! నా కిప్పుడు వినోదస్థానము లభించినది.

విదూ— (కోపముతో) ఓహో! చలికాఁడ! ముల్లుకంపలలోను ఱెల్లుదుబ్బుల లోను బడి మిట్టుపల్లంబు లనక యాఁకలిడప్పులకు లోఁగుచు నడవులలోఁ దిరుగు లాడవలయుటం బట్టి బహుప్రత్యవాయంబు నాఁ జనువేఁటయే నీకు వేడుక పట్టయినపక్షమున నిఁక లోకములో నాయాసస్థాన మేది యుండును?

రాజు— మిత్రుఁడా! రాజులకు వేఁట యత్యంతోపకారకము గదా! చూడుము—

చ. అలఁదురు మానసంబునకు హాయి ఘటించుఁ; జలించులక్ష్యముం
దలపడుచుం స్థిరత్వ మఖిలాంగము లాఘవ మొందఁ జేయు; నై
కొ్కలుపుఁ గడంక బుద్ధిఁ; గలఁకుం బలె నెంతయు నారోగ్య మింతయుం

దలఁపక వేఁట సందు్రి వ్యసనం బిది రాజుల కంచుఁ బండితుల్. ౨౯.

కాఁబట్టి రా మన మక్కడకే పోవుదము.

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు)

గ. ఇది శ్రీపరమేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధసరసకవితాధురంధర వడ్డాదిసాధువంశక్షీర నీరాకరరాకాసుధాకరాచ్చనామాత్యపౌత్ర హరితసగోత్ర పవిత్రగుణకదంబ లక్ష్మాంబాగర్భశుక్తిముక్తాఫల సూరపరాజప్రధానతనూభవ విబుధవిధేయ సుబ్బరాయనామధేయాంధ్రీకృతం బగుచండకౌశికనాటకంబునందుఁ బ్రథమాంకము.

ద్వితీయాంకము.

(తెరలో) ఓహో వరాహాన్వేషులార!

మహాస్రగ్ధర.

కలఁచుం బంకంబుఁ, జెరించుం గమలిని, నమలుం గందళన్యస్తకంబుల్,
జల మీఁదుం గూల నొద్దుల్, స్ఫుటములుగ ముస్తాస్థలుల్ సల్పెఁ, దూలెం
బలుగోనం, దక్కెడక్కెఁ, బఱచుఁ బఱచు, వే భల్లకుల్ చిమ్ముఁడంచుం
బలుకుల్ వెన్నాడి గాలింపఁగఁ జూరఁబడెనుం బంది కాంతారభూమిన్. ౧

కాఁబట్టి యడవుల నెల్ల నరికట్టవలయును.

సీ. గహనావరోధధూర్వహజాలికులు జాలబంధంబులను బొంతఁ బన్నవలయు
భషకసంఘులు వనాభ్యంతరంబున జాగిలములపట్టెడ లెడల్పంగవలయు
నలయ వాజులు వనస్థలమెల్లను పాశహస్తులు రాహుత్తులలమవలయు
దండధుల్ పూనుదంతలరౌతు లంతకుల్ బలెఁ గాన గజిబిజింపంగవలయు
మందరాచలమంథానమథ్యమాన
కలశపాథోనిధానంబు దలఁపు రాఁగ
నధికవనసత్త్వ సంక్షోభ మావహిల్ల
ధీరలుబ్ధకవారంబు తిరుగవలయు. ౨.

(తరువాత రౌద్రోజ్జ్వలవేషుండయి సంభ్రమించుచు విఘ్నరాట్టు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

విఘ్న—(సాశంకముగాఁ దనతో)

చ. హరునిసమాధికిన్ శిపులయంగజకేళికి దత్తుసల్పన
దారకుని కంతరాయము నెవండు ఘటించె, జగత్త్రియిన్ నిరం

తరము సమాచరించెదు హితవ్యవసాయపుఁబంట మాపుణ్యే
పరమవిలాసమై యెవఁడు భాసిలు, నే నలవిఘ్నుఁడం గదా. ౩

కావున నే నిప్పుడు—

చ. జలజజశార్ఙ్గిశంభులయసాధ్యపువిద్యలు మూఁడు నుగ్రపుం
బలుపుఁదపంబునం బడయు వాఁ డగుతాపసునుండి ముజ్జగం
బులను సముద్ధరింతుఁ గిటిమూర్తిని గ్రీడమెయిం ధరించుచున్
బ్రళయమునందు నాదిమవరాహతనుండు ముకుందుఁడుం బలెన్. ౪

అట్లు చేయుట యుక్తమే గదా!

చ. భువనములన్ విధాత సలుపున్, హరి గాఁడు హరుండు గాఁడు; కే
శవుఁడు ధరించు గోప్త యని, శంభుఁడు గాఁడు విరించి గాఁ డుమా
ధవుఁడు హరించు హర్త యని ధాతృఁడు, గాఁడు విధుండు గా డసం
భవ మగుఁ గాక యొం డొకని పట్టున నెట్లఖిలంబు సిద్ధియా. ౫

(ఆలోచించి) అయినను బరమనైష్ఠికుఁ డగునీతనియం దసంభావ్య మొకటి యుం
డదు గాని మునిస్వభావంబులు సులభకోపంబు లనియుఁ గామక్రోధంబులు శ్రేయః
పరిపంథు లనియు నీకార్యంబునకుఁ గడంగితిని. ఫలిత మెట్లుండునో యెఱుంగఁ
జాలం.

(తెరలో) అతినిబిడవనాంతర్ధానగర్వితా! వరాహాధమ! ఉండుండుము.

చ. కనఁబడుచున్ నిమేషమునఁ గన్మొఱఁగుచు నో పిశాచి! మా
యను గయికొన్నచందమున నక్కట! యన్నెలయించి దవ్వగాఁ
గొని చనుదెంచి తేల మడుగుల్ వెయి? నీ విపు డింత ధ్రాడకం
టను బడి తేని దామరవనంబుల నింకిటఁ ద్రింప వెన్నఁడున్. ౬

విఘ్న— (విని హర్షముతో) ఓహో! ఇతఁడు సమీపించెనే. నే నిపుఁ డీలాగునఁ
బోయి యెవ్వటిమాయనే యవలంబించి కనఁబడియెదను. (సత్వరముగా నడచి
నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

(తరువాత విల్లుపూని వెంబడించుట నభినయించుచు రథమెక్కి రాజును సారథి
యుఁ బ్రవేశించుచున్నారు)

రాజు— ("కనఁబడుచున్ నిమేషమున" అను పూర్వోక్తపద్యము పఠించుచు ముందు
చూచి సంతోషముతో) ఆర్యా! ఆర్యా! వరాహము మనకుఁ జేరువ నున్నట్టే
తోఁచుచున్నది. — చూడు.

చ. నవలుతటిం దొరంగుకవణంపుబిసంబులు గప్పె నీవన
క్షమను గలంగి పాఱునుదకంబులధార లివే సరస్తటిన్,
శ్రమగళితోరుఫేనముల శాద్వలముల్ శబలంబు లిందు, సాం
ద్రము ధృతమాస్త్ర సౌరభము తచ్ఛ్వసితంబుల మారుతం బిటన్. ౭

(మరల నిపుణముగాఁ జూచి సంతసముతో) ఆర్య! ఆర్య! ఇదిగో నది, చూడుచూడు.

ఉ. జోక పెడం గదల్చుకొనుచున్ వెసఁ ద్రవ్వినదుంపతోడిప
ర్యాకులలోలనాలదళచాబ్జము నోరమ బూని, లో నిగూ
ఢాకృతి యైననాభినల మానసపద్మముఁ జేర వెండి దం
ష్ట్రాకలితక్షమోద్ధృతిని గ్రాలుమహాకిటి నాఁ దనర్చెదున్. ౮

సూతు—(సకౌతుకముగా విలోకించి) ఆయుష్మంతుఁడా! చూడుచూడు.

మ. తిరుగం గ్రొవ్వున వచ్చి లక్ష్యమయి భీతిం దోన వెన్దీసి ముం
దరిపాదంబులు సాఁచి, కుంచచరమార్ధం బీడ్చుచున్ ముందుకున్
ద్వరితశ్వాసవిదీర్ణసృక్కవివరభ్రశ్యద్బిసాంకూర మై
విరిగోఱం దరిసించు నీ కన గతవ్రీడావిలక్ష్యాస్యమై. ౯

రాజు—(బాణమోక్షణమును నటించుచుసమీపించియంతటఁజూచియాశ్చర్యముతో) అయ్యో! యీనిమిషముననే మాయమై పోయినదీనిమీఁద ననవసరముగ బాణమోక్షణము గావించితినే.

చ. కనుమొఱఁగున్ క్షణంబు, క్షణకాలము దృగ్విషయం బగున్, మఱిన్
జనుఁ గడుదవ్వుగా, మరల సన్నిధియందుఁ జరించు, గ్రమ్మఱన్
వెనుకను బ్రక్క నంతటను వెండి భ్రమించు; మెఱుంగు వోలె ని
ల్వని దనుదీని నెక్కరణి లక్ష్య మొనర్తునొ తోఁప దేమియున్. ౧౦

(నిపుణముగా నరసి దూరము చూచి యానందముతో)
ఓహో! వరాహ మీమహారణ్య మతిక్రమించి ప్రసన్నభూమి నధిరోహించినది. ఆర్య, ఆర్య! గుఱ్ఱములను వేగముగాఁ దోలుము. ఇఁక నిదియెందు బోఁగలదు?

సూతు—(అట్లు చేసి రథవేగము నభినయించి) ఆయుష్మంతుఁడా! చూడుచూడు.

చ. వెనుకను బెండుమారమున వీచెడుగాలిని మీఱుచున్ వడిన్,
మానుమున లక్ష్యమున్ గలయఁబోయెడు నామది వెన్నడించుచున్,
దనయచలధ్వజాంశుకము దాఁకఁ బయోదము నీశరాళితో
డను సరి గాఁగ నయ్యుఱమెడన్ భవదీయరథంబు వ్రాలెడున్. ౧౧

రాజు—(విస్మయముతో) ఏమిది!

చ. చదలఁ జరించుచుం బవనజైత్రజవంబున నంబురాశి గో
ష్పదముగఁ జౌకళించురథవాజులతోఁ దనుఁ గూడమట్టుసా
కదిర! విభిన్నకజ్జలచయప్రతిమానవినీలకాయ మీ
కోదమవరాహ మర్త్యమునకుం దమమట్టులు దూరదూర మౌ. ౧౨

(ముందు చూచి ఖేదముతో) అయ్యో! యీమహారణ్యము నతిక్రమించి వెంటనే యదృశ్యం బయినదీనియడుగులజాడ యయినను గాన రాకున్నది. కానీ, ఇది కోనెట్టయెదుటఁ దిన్నగా నున్నయీయరణ్యరేఖ నిప్పు డన్వేషించెదను. (అట్లుచేయుచు సంతోషముతో) ఓహో! యిది తపోవనోపకంఠము గావలయు. నిశ్చయమే.

చ. ఒకయెడ వేళ్ళతో బెకలి రాల్కుడఁ గోసిరి దర్భబీళ్ళు; పూ
లకు దయ నందుకో రివటలం లత లిం దిసుమంత వంగె; నా
ల్పికొనుటఁజేసి వల్కలముఁ జెట్లట గాయపడెం; దొరంగుపాల్
ప్రికట మొనర్చు నీతరువరంబుల నిప్పుడె తుంచు టిధ్మముల్. ౧౩

(అంతటఁ జూచి సంతోషముతో) ఆర్యా! చూడుచూడు.

చ. చిలుకలు స్వాగతంబును వచించుఁ గదంబపుఁదొఱ్ఱబోదియం;
దలఁపు హరించు ఘ్రాణమును దన్పుచు హవ్యసుగంధవాయువుల్;
జలపులినప్రదేశజకుశం బగునిర్ఝరతోయ మీకురం
గులు మనవంకఁ గన్గొనుచుఁ గ్రోలు భయాతివిలోల దృష్టులం. ౧౪

సూతుఁడా! యాశ్రమోపాంతసంచారి యగునీవరాహము నిఁక వెదుకఁ దగదు. నీ విప్పుడు గుఱ్ఱములను నీరు ద్రావించి విశ్రమింపం జేయుము. ఇంతలో నేను నాయుధమాత్రసహాయుఁడనై యాశ్రమంబునం బ్రవేశించి తపోధనుల కభివాదనంబు గావించి వచ్చెదను. పూజ్యులకు సపర్యగావింపమి శ్రేయోవిఘాతంబుగదా!

సూతు—చిత్తము దేవా! (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

రాజు—(చింతను నటించి సశ్లాఘముగా) ఆహా! యీబెడఁదల నెఱుంగమిం జేసి యీజడదారులమొగంబు లెంతరమణీయంబులై యొసంగుచున్నవి!

మ. గతసంకల్పతఁ గోరఁబోదు మది భోగంబుల్; మమత్వంబు వ
ర్జితమై యేగుటచే వియోగములపై స్నేహంబులుం గా వహం
కృతిఁ దూలించుట స్వాన్యభేద మనుమాటే లే దనిర్వాచ్య మౌ

(వినయముతో నడిచి భయ మభినయించి సాశంకముగా) అహో! యేమిది! అవి
నయదురాలోకంబు లైనయాతపోవనంబు లపూర్వంబు లగుటంజేసి సాపరాధుల
కుంబోలె సాధ్వసముం గలిగించుచున్నవి. తేజస్సులలోఁ సర్వాభిభావియు ననభి
భవనీయంబును నగుతపోమయబ్రహ్మతేజం బనిర్వచనీయంబు గదా!

క. అడుగడుగున జడు విడు నా
కడవి పరిశాంతము మనోజ్ఞ మయ్యును, మెత్తం
బడు నెల్లతేజములు తమ
పొడమినకడ నిప్పు నీటిపొందునఁ బోలెన్. ౧౬

(భయముతో నడుచుచున్నాఁడు)

(తెరలో) ఆర్యులారా! రక్షింపుఁడురక్షింపుఁడు. ఏయపరాధము నెఱుంగనియనాథ
ల మశరణ్యలము; అయ్యయ్యో! యతిదారుణముగా నగ్నిహోత్రమునఁ ద్రోయఁ
బడుచున్నారము. మందభాగినులను మమ్ము రక్షింపుఁడు రక్షింపుఁడు.

రాజు—(విని యవష్టంభముతో) ఓహోహో! చేరువ నీవైపున భయార్తిం గూ
రిన యాఁడువారలదియుం బోలె నంగలార్పువినవచ్చుచున్నది. (అచ్చెరువుతో)
ఏమిది! ఇది తపోవనమే. ఇటువంటి యవినీతుల కిక్కడ సంభవ మెట్లు? కా
నీ సమీపించెదను. (అట్లు చేయుచున్నాఁడు)

(తెరలో దొంటియట్లె వినఁబడుచున్నది)

రాజు—(విని సావష్టంభముగా) భయార్తులకభయ మభయము. (క్రోధముతో) హా!

ఉ. క్రూరుఁ డనాత్మనీన మతిఘోరము నీఖలకర్మముం దప
శ్చారివనీవిరుద్ధము నృశంసము నెవ్వఁ డొనర్చు, వాని నా
దోరసి గొంతుఁ గోసి మెయి తునకలుతునకలు చేసి యుజ్జ్వల
ద్భైరవవహ్నికీలలను భస్మముగా నవి యెల్ల వ్రేల్చెదన్. ౧౭

(నడచి తెరవంకఁ జూచి విస్మయముతో) ఓహో! యగ్నిహోత్రమధ్యంబున నా
సీనం బయి భయార్తత నంగలార్చుచు దివ్యరూపంబునం దేజరిల్లు నారీత్రయం
బుతో నన్నిహితహోమసాధనుం డయి యగ్నిశాలయం దున్నవాఁ డెవ్వఁ డయి
యుండును? నిజముగా వీఁడు తాపసవేషధారి యగుకొండొకపాపండుండు గా
వలయు. (తరువాత హోమము నభినయించుచు విశ్వామిత్రుండును, యథాని
ర్దిష్టముగా విద్యలును బ్రవేశించుచున్నారు)

విశ్వా—(ఆశ్చర్యముతో) ఓహో! యేమిచెపుమా.

ఉ. పూని హవిస్సు మంత్రపరిపూత ముపాంశున నే నొసంగఁగా
నైనను గాఁడు లేశము హుతాశనుఁ డియ్యెడ దక్షిణార్చి; హా
చ్చైనక్రియాపరిభావమున నద్దిర! యొద్దకు నేగుదెంచి రీ
చానలు విద్యలైనను వశంపడ కుందురు నా కిదేమొకో. ౧౭

(సమాధి నభినయించుచున్నాఁడు)

విద్య—(పూర్వోక్తము పఠించుచున్నారు)

రాజు—(సత్వరముగా నమీపించి) భయార్తులకభయ మభయము. అరే! దురాత్మ! పా
షండాధమ! నిలునిలు. ప్రచ్ఛన్నరాక్షసుండ వగునీమాయాప్రపంచ మిదియేమి?

ఉ. కేల వరాక్షమాల, తలఁ గెంజడలున్, మొల వల్కముల్, దప
శ్శాలుల దైనయీపరమశాంతపువాలక మేమి? యోరిచం
డాల! జుగుప్సితం బకరుణం బగు స్త్రీవధ, పాతకోత్సవో
ద్వేలమనం బిదే మనుభవింపుము కర్మఫలంబు నిప్డె. ౧౮

విశ్వా—(సంవరణము నభినయించుచుఁ గ్రోధముతో)

మ. అసకృత్కర్ణకఠోరభర్త్సనమిషవ్యాఘట్టజం బాంతర
ప్రసభక్షోభసమాధిభంజననభస్వద్భాస్వరద్దీప్తి నా
యసదృక్క్రోధజజాతవేదుఁడు సమిత్ప్రాప్తిన్ భయస్పర్శన
ప్రసరోద్యత్ప్లలయాగ్ని నాఁ ద్రిభువనగ్రాసేచ్ఛ నేఁ డీఁగుతన్. ౨౦

విద్య—(సంతోషములో) మాకుఁ బ్రియము, మాకుఁ బ్రియము, జయముజయము
హరిశ్చంద్రమహారాజ! (నిష్క్రమించిరి)

విశ్వా—(చూచి క్రోధములో) అహా! యేమిది! దురాత్ముఁ డీహరిశ్చంద్రుఁడే
మాకు శ్రేయోంతరాయుఁ డైనాఁడు. అరే! క్షత్రియాధమ! నిలునిలు.

ఉత్సాహ. హరివి యగుదు గాక, చంద్రుఁ డగుదు గాక, చంద్రమో
ధరుఁడు హరుఁడె యగుదు గాక, దాని కేమి మూఢ, యీ
పరమవిద్య లంతరింపఁబట్టి బెట్టిదంబు గా
నెరియునాదుక్రోధవహ్ని కింధనంబు గావు రా. ౨౧

ఓరోరిదురాత్మ!

శా. జాయాకేళిమయుండు భూతకరుణాశాంతుండు డా నయ్యుఁ గ్రీ
డాయత్తాత్మసమాధిభంగవిరసాన్యభ్రూకుటీభీషణుం

దై యాకృష్టశరాసు మారుఁ గని ఫాలాక్షుం డెటుల్ చేసెనో
చేయం గౌశికుఁ డట్లె నిన్నిపుడు దృష్టిం గ్రోధభూయిష్ఠుఁ డై. ౨౨

రాజు—(సంభ్రమించుచుఁ దనలో) అయ్యో! యేమిది! ఈయన భగవానుఁడు కౌశికుఁడా? వారు పూజ్యురాండ్రు విద్యలా? వారిసిద్ధికిఁ బాపాత్ముఁడను నే నీయన కంతరాయ మైతిని గదా! నిజముగా నింధనపాత్రయుఁడను నే నవివేకంబునఁ బ్రస్ఫురచ్ఛిఖాకలాపం బగు జ్వలనంబును ద్రొక్కితిని.

విశ్వా—(క్రోధముతో)

చ. కడఁగినసాధనం బిటు విఘాతము నొందుటఁ గ్రోధమెచ్చి నా
కుడిచెయి గాంచుశాపమునకుం గడు వేగిరపాటు; నెన్నఁడో
విడిచిన దల్లజాతిఁ దలపెట్టుచుఁ దానును సాహసాంక మీ
యెడమకరంబు చాపమున కెంతయు నేడ్తెఱ సేయు నిత్తఱిన్. ౨౩

(లేచుచున్నాఁడు)

రాజు—(భయముతో సమీపించి) స్వామీ! నమస్కరించుచున్నాను.

విశ్వా—(క్రోధ మభినయించుచున్నాఁడు.)

రాజు—(పాదములం బడి) భగవానుఁడా! క్షమియింపుము క్షమియింపుము. స్త్రీజనార్తప్రలాపమాయావంచితుండ నయి యెఱుంగనివాఁడ నయిన నన్ను క్షమియింపం దగును.

విశ్వా—ఏమీ! "యెఱుంగనివాఁడ నయిన నన్ను క్షమియింపం దగు" ననెదవుగా; ఓరోరిక్షుద్ర! నన్నే నీ వెఱుంగవు గా!

ఉ. జాతిస్వయంగ్రహంబున నెసంగిన దుర్లలితైక విప్రుఁడన్
బోతరపున్వసిష్ఠముని పుత్రులకానకు వీతిహోత్రుఁడన్
నూతనసర్జనోద్యమ వినోదనభీతజగత్కృతాంతుఁడన్
ఖ్యాతమతంగయాజకుఁడఁ గౌశికుఁడన్; నను నీ వెఱుంగవో. ౨౪

రాజు—తాపసోత్తమా! ప్రసన్నుఁడ వగుము. ప్రసన్నుఁడవగుము. స్వామీ! నీ వీలాగున ననుకోఁ దగునా?

ఉ. అన్నము లేనికాటకమునం దటు జీవిక గన్నవాని, భూ
భృన్నివహప్రతిగ్రహణవృత్తికిఁ జిత్తము రోయువాని, నో
యున్నతకీర్తి! యాడిబకసంగరకంపిత జీవలోకునిన్
నిన్ను మహాస్తపోనిధిని నేల నెఱుంగనివాఁడు గల్గునే. ౨౫

భీరుజనార్త ప్రలాపంబు నాలకించి యాలాగునఁ గావించితిని, స్వధర్మాక్షిప్త చేతసుం
డనయి యెఱుంగనివాఁడ నయిన నన్ను క్షమియింపం దగు నని విన్నవించుకొను
చున్నాను. మహానుభావ!

విశ్వా—ఏమీ! "స్వధర్మాక్షిప్తచేతసుండవా? దురాత్మా! చెప్పు చెప్పు. ఏదో నీ
ధర్మము?

రాజు—మునికులోత్తమ! మనవి చేసికొనుచున్నాను. చిత్తగింపుము.

క. ఈయంగవలయు, రక్షణ । సేయంగనువలయు, రణము సేయఁగవలయుక్;
రాయలకు నిత్యధర్మం । బీయది యని పలికి రాదిఋషిమూర్ధన్యుల్. ౨౬

విశ్వా—ఏమీ! "ఈయంగవలయు" ఇత్యాది పద్యము పఠించుచున్నాఁడు.

రాజు—మఱేమి?

విశ్వా—అట్లయినం జెప్పు—ఎవని కీయవలయు? ఎవ్వాని రక్షణ సేయవలయు? ఎ
వ్వనితో రణము సేయవలయు?

రాజు—భగవానుఁడా! ఆలకింపుము.

విశ్వా—ఊఁ, మఱి చెప్పు.

రాజు—క. ఈవలయును సద్ద్విజులకుఁ, । గావవలె భయార్దితులఁ,బగఱతో రణముం
గావింపవలయు; నీయది । భావముదృఢపఱుచుకొన్నపద్ధతినాకుక్. ౨౭

విశ్వా—మహాత్మా! నీ వట్లే దృఢపఱుచుకొన్నపక్షమున మాకు విద్యాతపోఘ్నరూపము
గా నే మయినఁ గొంచె మొసంగవలయు.

రాజు—(సంతోషముతో) ఓహో! భగవానునిచే వైవస్వతవంశ మనుగృహీతము
గదా! స్వామీ! ప్రసాదింపుము ప్రసాదింపుము.

ఉ. దేవర సత్కరించుటకు దిన్నగ, లోకము లన్ని చాల విం
తావల నేమి యుండు? బిడియం బగు నాయఖిలంబు నిత్తు నా
నోవిబుధాగ్రణీ! యయిన నోపినయీవి ప్రతిగ్రహింపు మీ
భూవలయంబు సర్వధనపూర్ణ మశేషము నీ కొసంగితిక్. ౨౮

విశ్వా—(ఆశ్చర్యముతో తనలో) కానీ నే నీలాగు చేసెదను. (ప్రకాశముగా) రా
జా! స్వస్తి. నరియేగాని యదక్షిణపుదాన మందురు. కావున దక్షిణ కూడ నిప్ప
డీయవలయును.

రాజు—(సిగ్గుపడుచుఁ దనలో) ఈయెడఁ జేయఁదగిన దేమి? (చాలఁగ నాలోచించి
సంతోషముతో) కానీ. ఈలాగునఁ జేసెదను. (ప్రకాశముగా) ఓమహాభాగ!

క. గడియించి లక్షహోమము । లిడుకొనిమొద దక్షిణగ ఋషీశ్వర మీకున్
దడ వనక కనికరంబున । గడు వానంగుండు నేఁడు మొదలుగా నెల నాకున్. ౨౯

విశ్వా—ఈ గడువు మాకు సమ్మతమే కాని పుడమిని విడిచి యొందుకడం గడియించి యొసంగవలయు.

రాజు—(సాశంకముగాఁ దనలో) ఇందుకుం బ్రతివిధాన మేమి? (ఆలోచించి హర్షముతో) ఓహోహో! ఎంతచక్కని ప్రతిక్రియ స్ఫురించినది. విశ్వేశ్వరపరిగ్రహం బయిన మహాక్షేత్రము గలదు గదా!

చ. తలఁచుచు వారణాసివసుధాతలభోగవిభిన్న భావమున్
బలుకుదు రంతరిక్షమునపట్టణ మంచును దానిఁ గోవిదుల్;
దెలియుదు రాగమార్థచరవృష్టిఁ గచాగ్రసహస్రభాగ సూ
క్ష్మలవతులాంతరాళమును సంయమివర్యులు శ్రద్ధధానులై. ౩౦

కాఁబట్టి యీయనదక్షిణ నే నం దార్జించి యిచ్చెదను. (ప్రకాశముగా) స్వామీ!
తమయాజ్ఞకు బద్ధుండను.
(ఆభరణములను దీసి) మహాత్మా!

ఉ. ఈయఖిలంబు లైనసిరు లీవసుధావలయం బశేష మీ
యాయుధముల్ సమస్తము, ధరాధిపలాంఛన మీకిరీటమున్
మీయవి; నే నిదే మరల మీమృదులాంఘ్రుల కప్పగించితిం
జూ, యమివర్య! సాదరపుఁజూపున వీని ననుగ్రహింపరే. ౩౧

(పాదములం బడి లేచి సంతసముతోఁ దనలో) ఆహా! ఆయానభూయిష్ఠం బయిన నదృష్టవశంబున రాజ్యభార మిప్పుడు నాకు సఫల మయినది.

ఆ.వె. ఎడఁదన్నేది పెద్దపిదు గనుకొంటినో । యట్టిగాధితనయు సాగ్రహంబు
చల్లచల్ల జాజి జాజిపూవులదండ । యగుచు నాదుశిరమునందుఁ బడియె. ౩౨

(దోసిలిపట్టి) భగవతీ! వసుంధర! ఇదిగో! నిన్ను వీడుకొనుచున్నాను.

ఆ.వె. దేవి! లోకధాత్రి! వైవస్వతులు నృపుల్ । వీరకీర్తి నేలినారు నిన్ను;
నరిదిపాత్రమునకు మరగి నే విడిలి; నా । యేకదోష మిది సహింపవలయు. ౩౩

ఇఁక నేను త్వరితముగా నయోధ్యకుఁ బోయి కౌశికప్రతిశ్రుతంబును సంపూర్ణ పఱిచి దక్షిణోపార్జనంబునకయి వారాణసి కేగెదను.

(ప్రకాశముగా) మహానుభావ! తమ రిప్పు డయోధ్యకు విజయంచేసి నన్నుఁ గృతకృత్యునిం గావించి దక్షిణాసంపాదనంబున కనుమతియిచ్చి యంపవలయు.

విశ్వా—(ఆశ్చర్యముతోఁ దనలో) అహో! ఈదురాత్ముని మనస్థైర్యము! ఏమీ! వీనిమహానుభావత్వము! ఆ! దురాత్మ! అచిరకాలముననే నీబింకము నేను వీక్షించెదను.

ఉ. ఓరిమదాంధ! యెందనుక నుజ్జ్వలరాజ్యవిభూతికిం బలెం
బోరపుసత్యసంపదకుఁ బోడన పాసినవానిఁగాఁగఁ గ
న్నార నినుం గనంబడయ నందనుకన్ భవదీయ దుర్నయో
దారత బగ్గుబగ్గను మదాగ్రహ మాఱదురా దురాత్మకా. ౩౪

(ప్రకాశముగా) రాజా! అలాగే కానీ. ఏమి దోషము.

(నిష్క్రమించుచున్నారు.)

గద్య. ఇది శ్రీపరమేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధసరసకవితాధురంధర వడ్డాది సాధువంశక్షీరనీరాకరరాకాసుధాకరాచ్చనామాత్యపౌత్ర హారితసగోత్ర పవిత్రగుణకదంబలక్ష్మాంబాగర్భశుక్తిముక్తాఫల సూరపరాజప్రధాన తనూభవ విబుధవిధేయ సుబ్బరాయ నామధేయాంధ్రీకృతంబగు చండకౌశికనాటకంబునందు ద్వితీయాంకము.

తృతీయాంకము.

(తరువాత బీభత్సవేషముతోఁ బాపపురుషుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

పాప—(వికటముగా నడుచుచుఁ బెద్దనవ్వునవ్వి తనలో)

క. ఆరంభమధురుఁడ నతి। ఘోరవియోగాధిశుగ్రుజామధ్యుఁడ నా
నారూపనరకబాధా। దారుణపరిణాముఁడను గదా పాపుండన్. ౧

(ముందు చూచి భయపడి తొలఁగి) కట్టా! పేరెత్త నయిన వల్లగాని యీవల్లకాటిపట్టణము నాదుంపదెంపినది. నన్నుఁ గడతేర్చినది. ప్రవేశముమాటయటుండఁగాఁ దుట్టతుదకుఁ గన్నెత్తి దీనిఁ దేఱి చూడ నయినఁ జాలకున్నాఁడ. అమ్మా! నే నేమి చేయుదు? (ఆలోచించి) కానీ నే నిక్కడ నేకతంబ యుండి జన్మాంతర సంచితుని నన్ను విడిచి యిందుఁ బ్రవేశించిన జనులను దిరిగి వచ్చునప్పుడు వెన్నంటెదను.

(తెరలో)

చ. అవుదల శంఖపాద జలజాంకన మాయన కంతవేఁగు మా
శివమును బుత్రవత్సలత, సిద్ధతపం బతనుశ్రుతంబు నా

కివి యిటు లున్నఁ గిల్బిషము లెమ్ములుఁ దోలున మాయఁబడ్డ జీ
ర్ణవపు విధే మలంఘ్య పరిణామము ప్రాక్కృత కర్మ మేరికిన్. ౨

(సావష్టంభముగా) ఆ! అది యాలాగే గదా! * (విస్మయముతో) ఎవఁడురా యిక్కడ మాటలాడుచున్నాఁడు. (తెరవంకఁ జూచి) ఓహో! భగవానుఁడయిన విషమలోచనుని యాసన్నపరిచారకుఁడు భృంగీశ్వరుఁ డిదిగో నీలాగున వచ్చుచున్నాఁడు. నేను త్వరితముగా నవ్వలకుం బోయెదను.

(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

(తరువాత భృంగీశ్వరుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

భృంగి—(అవుదల శంభుపాదేత్యాది పఠించి యాలోచించి) దీని కన్యథాత్వంబు గలదా? రాజర్షియయిన హరిశ్చంద్రునకును దశావిపర్యయము ప్రాప్తమయినట్లు దేవర దేవేరికిం దెలియఁబఱిచెను.

ఉ. ఆనతి యిచ్చుచో నధిపునద్భుతమైనచరిత్రఁ, జిక్లనై
మ్మె నిడువెంద్రుకల్ పొడమి మేఁగినబూదియ శూలికిం; దదీ
యానన మాచలద్భ్రునయనాంబురుహత్రయమయ్యె; మౌళియున్
బూనినపూపరేవెలుఁగుఁబూ వసియాడఁ జలించె మాటికిన్. ౩

ఇప్పు డాచక్రవర్తి యిటకు రాఁగలఁ డని దేవీసహితము భగవానుఁడు ఫాలలోచనుఁడు పర్యుత్సుకుఁడయి యున్నవాఁడు. నేనును శీఘ్రముగా భగవదారాధనము నిర్వర్తించుకొని యావేడుకఁ జూడ సిద్ధముగా నుండెదను. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

(తరువాత విచారముతో రాజు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

ఉ. ప్రీతిని మౌని కిచ్చి పృథివిం దనివిం గనుమానసం బని
ర్యాతితదక్షిణం దలఁచి వ్యాకుల మయ్యెడు; నాకు నార్జనం
బాతనిరాజ్యమందుఁ దగనందునఁ దజ్ఞులు ధాత్రి నాని సై
పాతకహారియౌ శివనివాసముఁ జేరుదుఁ గాశికాపురిన్. ౪

(చింతను నటించి నిట్టూర్పు విడిచి) అక్కటా! ఎంతకష్ట మెంతకష్టము!

మ. అవశిష్టంబు త్రయంబు త్యాగమున కీయాలుం గుమారుండు మే
నవధిన్ లే దిఁకఁ, గ్రోధి గాధిసుతుఁ డత్యాజ్యంబు సత్యంబు, భూ
దివిజస్వోపహతంబు గాన విడ నైతిం గాదయో! జీవ మే
మి వొనర్పంగను బాలువోదు మది కేమేలన్ దిశల్ శూన్యముల్. ౫

(ముందు చూచి సంతోషముతో) ఓహోహో! ఇదిగో. వారణాసి. తల్లీ! వారా

ణసి ! నమస్కరించుచున్నాను. (ఆలోచించి యాశ్చర్యముతో)

చ. తపముల బ్రహ్మచర్యముల దాంతిశమానశనవ్రతంబులన్
క్షపితతముల్ వరింతు రెది సన్యసనంబుల బ్రహ్మనిష్ఠు ల
ట్టిపరమతారకంబు శివుఁడే యుపదేశ మొసంగుఁ బ్రాణికిన్
వపువుఁ దొరంగుచో నిటఁ బునర్జననం బిఁక లేక యుండఁగన్. ౬

చ. నడలనిచావుపుట్టువులనం కెల యాడును బ్రాణికిచ్చటన్ ;
మృడునికరంబునుండి పడియెన్ మును బ్రహ్మశిరంబు నీడ ; ని
య్యెడ నవిముక్తుఁడై యభవుఁ డేనముఁ బాసి వసించు జాయతో ;
విడువఁడు దీని నెప్పుడును ; వే ఱొక టింతటి క్షేత్ర మున్నదే ? ౭

నే నిం దేయుపాయంబున మునిఋణంబునకుఁ బాయఁగలవాఁడ (విచారముతో)

మ. ధనదుం గెల్చి గ్రహింతునో ధనము, శ్రీ త్యక్తంబు నా కేల గె
ల్పను వా యాచన జన్మిగట్లు కది చేయర్ దీనతన్ క్షత్రియుల్ ;
ధనమూలంబు బెహార మున్న దది పేదన్ సాగునే నాకు ? నే
పనికిం గాల మపేక్షణీయ మది యొర్వన్ దైవయోగంబునన్. ౮

అయ్యో ! మందభాగ్యుఁడను నే నేమి చేయుదును ? (ఆలోచించి సంతోషముతో)
ఓహూ హూ ! దొడ్డయుపాయము తోఁచినది. నే నిప్పుడు.

క. అమ్ముకొని నన్ను నేన । త్యమ్మును బాలింతు శాశ్వతమ్ముగ ; నదుపా
యమ్మన నది ప్రోవమి ని । క్కమ్ముగ లోకద్వయమ్ము గావమి గాదే ? ౯

(సావష్టంభముగా) కుఱ్ఱవాఁడు లోహితాస్యుఁడు వెనుకఁజిక్కఁగావానికొఱకుఁ బ్ర
తీక్షించుచు దీర్ఘాధ్వవిశ్రాంత యగుదేవి నన్ను నింకను గలసికొన లేదు. ఆమె రా
కమున్నే నేను సత్వరముగాఁ బోయి నాకోరిక తీర్చుకొనియెదను. (పైకిఁ జూచి)
అబ్బో ! అప్పుడే ప్రొద్దు నెత్తిమీఁదికి వచ్చినదే.

ఉ. చండకరుండు కౌశికునిచందమునం దపియించుఁ దీఁడ్రమై ;
మండెడుఁ దెర్వు నామనసుమాదిరి ; దైవవశంబునం గటా !
యెండను మాఁడిమాఁడి కృశియించినదేవియుఁ బోలె భూమిరు
ట్షండముక్రిందికిం జనియె ఛాయయు నీయెడ మెల్లమెల్లగన్. ౧౦

కాఁబట్టి యిప్పుడు గడువునకు—గాదు కాదు—హరిశ్చంద్రునకే, యవసాన మాసన్నమై
నది. హా ! మందభాగ్యుఁడను నేను నశించితిని గదా ! (భూమిమీఁదఁ బడి తిరిగి లే
చి దుఃఖముతో) ఓరిదురాత్మ ! హరిశ్చంద్రహతక !

తే. గీ. మున్నుగా బ్రాహ్మణున కియ్యకొన్నయట్టి । దక్షిణను నీక బ్రహ్మస్వదగ్ధుఁడవును
సత్యచలితుండ వగుచు నేచాయ కీవు। సురుఁగువాఁడవురా యోరిపరమ శఠుఁడ.

నే నిప్పు డంగడివీథికిం బోయి ప్రకృత మనుసరించెదను. ఇంతకు నమ్మహాముని వచ్చి యుండ న్నోపును. (త్వరితముగా నడచి యేకాంతమున నున్నాఁడు)

(తరువాతఁ గోపముతో విశ్వామిత్రుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

విశ్వా—(తనలో)

చ. కరగత లైనవిద్యలవిఘాతముచేతఁ బ్రవృద్ధ మై మదీ
యరుష, శఠుండువానివినయాన్వితవృత్తి నిరుద్ధ మౌచు, లో
దరికొను నెండుఁగట్టియలఁ దద్దయు మండుదవంబు, పైపయిం
గురిసెడు వానలం దడియుకోనను బోలె ననుం దహించెడున్. ౧౨

(కోపముతో) దురాత్మ! హరిశ్చంద్రహతక!

ఉ. ఓరిమదాంధ! యెందనుక నుజ్జ్వలరాజ్యవిభూతికిం బలెం
దోరపు సత్యసంపదకుఁ దోడన పాసినవానిఁ గాఁగఁ గ
న్నార నినుం గనం బడయ, నందనుకన్ భవదీయదుర్నయో
దారత బగ్గుబ గ్గనుమదాగ్రహ మాఱదురా దురాత్మకా. ౧౩

(చూచి విస్మయముతో) ఏమీ! యిదిగో దురాత్ముఁడు—పోనీ మహాత్ముఁడే—వీఁడు వచ్చినాఁడే. సమీపించెదను.

(అట్లుచేసి క్రోధముతోఁ బ్రకాశముగా) అపురా! యేమిది! మాదక్షిణాసువర్ణము లిప్పటికి నీయ కున్నాఁడవు!

రాజు—(సంభ్రమముతో) ఓహో! భగవానుఁడు కౌశికుఁడే. స్వామీ! యభివాదనము చేయుచున్నాఁడను.

విశ్వా—ఛీ! యనార్య! నీ విప్పుడును మమ్ము శుష్కప్రియములతో వంచింప నెంచుచున్నావురా?

రాజు—(చెవులు మూసికొని) స్వామీ! శాంతింపుశాంతింపుఁడు.

విశ్వా—(క్రోధము నభినయించుచు) ఛీఛీ! దురాత్మ! అలీకదానసంభావనాప్రఖ్యాపితమిథ్యాపౌరుషప్రపంచ! ఉండుండు.

చ. నెలయును నిండెనం గడువు నీ విడ వింకను మాదుదక్షిణన్;
వలవనిశుష్కపున్మధురవాక్కులతో నిటు డాయు చుందు వో
పలువ! ప్రతిశ్రుతం బయినపైకము నీయమి నగ్ని యిచ్చువ
జ్జ్వలితకృశానుఘోరతరశాపము నీపయి నిప్పుడే పడున్. ౧౩

రాజు—(సంభ్రమముతోఁబాదములమీఁదఁ బడి) స్వామీ ! శాంతింపుశాంతింపుఁడు.

క. తాపసవర ! మీదక్షిణఁ । బ్రాపింపర యేని ప్రొద్దు వడకుండంగన్
శాపార్హుఁడొ యీమనుజుఁడు । వ్యాపాదార్హుండొ మీకు స్వాధీనుఁ డటన్. ౧౪

కావునఁ బ్రసన్నుల రయి వణిగ్వీధికిం బోవుదము రండు.

విశ్వా—(శాపజల ముపసంహరించి) కానీ, అక్కడ కేపోయియిమ్ము. ఇంతలో నేనును ద్వితీయస్నానము నిర్వర్తించుకొని వచ్చెదను. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

రాజు—(నిర్వేదించుచుఁ దనలో)

క. పరిణామదారుణం బిహ । పరభయకారణము ఋణము ప్రాణుల కిస్సీ
పరికుపితధనికముఖముం । దరిసింపనినరుఁడొకండె ధన్యుఁడు పుడమిన్. ౧౫

(నడచి సంతోషముతో) ఓహెూ ! యిదిగో ! వణిగ్వీథి (శిరమునఁద్తృణ ముంచుకొని ధైర్యముతో) ఓహెూ ! సాధులార !

క. ఒదవి యొకానొకయక్కఱ । యది దీఱుచునట్టివెఱపాయము లేకే
నిదె లతుహోమములకుం । గొదుకక యీదేహ మమ్మకొనుచున్నాఁడన్. ౧౬

ఆర్యులారా ! కొనుండి నన్నుఁ గొనుండి. (ఆకాశమున) ఏ మనియెదరు ? ఎందు కీదారుణకర్మము నారంభించితి వందురా ? నన్నిట్లు మీరేల నిర్బంధించెదరు ? ఈ జీవలోక మతివిచిత్రము గదా ! (వేఱొకచోటి కేగి "ఒదవియొకానొక" అనుపద్యము చదివి యాకాశమున) ఏమనియెదరు ? "నీశక్తియేమి ? పని యేమి ? జ్ఞాన మేమి ? " యని యడుగుచున్నారా ? (చిఱునవ్వుతో)

క. దేవర యేపని వెట్టినఁ । గావించెదువాఁడ నౌను గా దనకమదిన్
సేవకునకు దొరయానతి । యావంతయు మీఱమియకదా సుగుణ మగున్. ౧౭

(ఆలకించి) ఏ మనుచున్నారు ? నీవు వెల యెక్కుడుగాఁ జెప్పినాఁడవు. కాఁబట్టి మఱి యొకబేరము చెప్పు మందురా ? (ఖేదముతో) ఓసాధులార ! మేము క్షత్రియులము. మరలమరల బేరములుచెప్పుట యెఱుంగము. మీరు వెడలి పొండు. (వేఱొక చోటి కేగి "ఒదవి యొకానొక" అనుపద్యము చదువుచున్నాఁడు.)

(తెరలో) ఆర్యపుత్ర ! ఆత్మంభరుండవు గాకుము. అట్లు నీతో సుఖంబునఁ బాలిదాన నైననన్ను మందభాగినిం జేసి నేఁడు సంవిభాగపరాఙ్ముఖుండ వగుట పాడి గాదు. నాథా ! ప్రసన్నుండ వయి నన్నే యీకార్యమునకు నియోగింపుము. నీప్రణయ మిప్పుడు నయితము నెప్పటిదే గదా !

రాజు—(వైలక్ష్యముతో) అయ్యో! దేవి వచ్చినదే, సాకేరిక సెలవేఱినది కాదు.

(తరువాత బాలకానుగమ్యమాన యయి వైక్లబ్యము నటించుచు శైబ్య ప్రవేశించుచున్నది.)

శైబ్య—(సకరుణముగా నార్యపుత్రేత్యాది పఠించుచు మెల్లగానడచి) ఆర్యులారా! సమయదాసినిగా నన్నుందలినగమువెలకు విలుచుకొనుఁడు.

బాలకుఁడు—ఆర్యులారా! నన్నుఁ గూడ విలుచుకొనుఁడు.

రాజు—(వేఁడినిట్టూర్పు పుచ్చి తనలో) అన్నా! యెంతకష్ట మెంతకష్టము!

మ. చతురంభోధిపరీతభూతలమహాసామ్రాజ్యముల్ వీడితిన్;
హితులం బాసితి నశ్రుదీనముఖులన్; నే నూఱడింపం బ్రజన్;
సతి పుత్రుం డిపు డమ్ముకోఁ దమ్ము నిటుల్ సైరించి చూతుం; గటా!
శతధా వ్రయ్యదు గుండె, ధాత యిది వజ్రానన్ వినిర్మించెనో. ౧౪

శైబ్య—(బయ లాలకించి) ఆర్యులారా! యే మనెదరు? సమయ మే మనియా? పరపురుషపర్యుపాసనంబును, బరోచ్ఛిష్టభోజనంబును బరిహరించి మఱి యేకార్యమైనను జేయుదానను. ఇదియే నాదుసమయము. (మరలఁ జెవి యొగ్గి) ఏ మనియెదరు? ఈసమయమున కొడంబడి నిన్నెవఁడు కొనునందురా? అట్లయినచో మీ రనుగ్రహించి వెడలి పొండు. ఈజనముతో మీ కేమిప్రయోజనము? ఎవ్వఁ డేని దీనజనానుకంపి యగుభూనిలింపుఁడు సాధుశిఖామణి నన్నుఁ గొనఁగలఁడు.

(తరువాత నుపాధ్యాయుఁడును వటుఁడును బ్రవేశించుచున్నారు.)

ఉపా—వత్స! కౌండిన్య! నిజముగా నంగడివీథిని దాసి విక్రయింపఁ బడుచున్నదా?

వటు—గురువుగారితో నే నసత్యము మనవిచేయుదునా?

ఉపా—అట్లయిన నక్కడకే పోవుదము.

వటు—చిత్తము. గురువరా! ఇటువిచ్చేయుఁ డిటువిచ్చేయుఁడు.

ఉపా—(నడచి చూచి యాశ్చర్యముతో) ఓహో! యంగడివీథి యెంతరమణీయముగా నున్నది!

మ. పసిఁడిన్ మేరువసుంధరన్, మణులచేఁ బాథోధివేలన్, నవాబ్దసమానోన్మదసామజచ్ఛటల వింధ్యశ్రీ విడంబించుచున్,
వసనోత్పల్లవ యాచుఁ గల్పలతలేవన్ బార్థితార్థంబు ల
ర్థిసమూహంబున కిచ్చునివ్విపణి బుద్ధిన్ లోలముల్ జేయదే. ౧౫

వటు—స్వామీ! గురువర్య! అదిగో నక్కడ గుంపుగా సెందఱోజనులు గనఁబడుచు

న్నారే. అభ్రోచ్చట నది తప్పక యుండు నని నే నూహించుచున్నాను. (సమీపించి) అయ్యలారా ! దారి దారి. ఓసరిల్లుఁ డోసరిల్లుఁడు.

ఉపా—ఓహో ! యేమీ యీసమ్మర్దము !

శైబ్య—(వైక్లబ్యముతో) ఆర్యులారా ! సమయదాసినిగా నన్నందలిసగము వెలకు విలుచుకొనుఁడు. (మరల ననుచున్నది)

బాల—ఆర్యులారా ! నన్నును నన్నును.

ఉపా—(చూచి యాశ్చర్యముతోఁ దనలో) ఏమీ! యీమెయే యదా ? (ప్రకాశముగా) అమ్మా ! యేమి నీసమయము ?

శైబ్య—బ్రాహ్మణోత్తమ! పరపురుషపర్యుపాసనంబును, బరోచ్ఛిష్టభోజనంబును బరిహరించి మఱి యేకార్య మయినను జేయుదానను.

బాల—సాధుబ్రాహ్మణా ! నన్నును నన్నును.

ఉపా—(హర్షముతో) నీసమయ మిది యనుకూలముగా నున్నది. ఈనియమము తోడనే నీవు మాయింట నివసింపుము. నాభార్య యగ్నిపరిచర్యాపరాధీనత్వమున గృహకృత్యనిర్వహణమునకుం జాల కున్నది. ఇదిగో ! ధనంబుఁ బుచ్చుకొనుము.

శైబ్య—(సంతోషముతో) చిత్తము. భూసురోత్తమ ! నే ననుగ్రహింపఁబడినదానను.

ఉపా—(తడవుగఁ దేఱిపాఱఁజూచి విస్మయముతోఁ దనలో)

ఉ. మేలిమిసుంగు మూర్ధమున, మేకొనుసాజపుసిగ్గు మోమునన్,
గాళులవ్రేళ్ళఁ జూపుగుఱే, నడ్పుల మంథరభావ ముక్తులన్
జాలఁగఁ గోమలత్వమును జారిమమున్ మితభావ మిన్నియుం
బోలిచి చూడ నీమెఱుఁగుఁబోఁడి కులీనగ నాకుఁ దోఁచెడున్. ౨౦

(విచారముతోఁ దనలో) ఇట్టియాకృతివిశేషమున కింతటిదురవస్థ రావలసినది కాదు. ఏమికారణమున నీమె కీదుర్దశ ప్రాప్తించినది చెపుమా ? (ప్రకాశముగా) బోఁటీ! నీపెనిమిటి బ్రతికి యున్నాఁడా ?

శైబ్య—(తలతో సంజ్ఞ చేయుచున్నది.)

రాజు—(నిట్టూర్పు విడిచి తనలో) హా ! యేమిబ్రతుకు ! బ్రతికియున్నవానిభార్యకా యిట్టియవస్థాంతరము ?

ఉపా—ఇప్పు డతఁడు నీదగ్గఱ నున్నాఁడా ?

శైబ్య—(కన్నీళ్ళతో రాజును జూచుచున్నది)

ఉపా—(చూచి విస్మయముతో) ఇతఁ డీమెభర్తయా ? (తడవుగఁ దేఱి చూచి ఖేద ముతోఁ దనలో)

శా. మూఁపుల్ గోపతిమూఁపురంబులు, భుజంబుల్ మత్తవేదండశుం
డాపీనాయతముల్, విశాల మురముల్, హా ! లోకరక్షార్హ మీ
రూపం బేమి ? కిరీటయోగ్యశిర మారోహించు టేమీ తృణం
బాపాదింపఁడు వేని కేసెరగు వామారంభుఁ డౌ ధాత తాన్. ౨౧

(సమీపించి కన్నీళ్ళతోఁ బ్రకాశముగా) ఓయిమహాత్మ ! నీవు స్వదుఃఖమున నన్నుం జాలివానిఁగాఁ జేసికోఁ దగును. నీయీప్రయత్న మెందునిమిత్తమో నాకుఁ దెలియఁబలుపుము.

రాజు—(ఆలోచించి వైక్లబ్యముతోఁ దనలో) ఈసాధుజనునివచన మన్యథాకరించుట యుక్తము గాదు. (ప్రకాశముగా) సాధువర్యా ! విస్తరించి చెప్పుటకు దేశకాలము లనుకూలములు గావు. సంక్షేపించి వినిపించెదఁ జిత్తగింపుము. బ్రహ్మస్వపీడితుండ నయి నే నీప్రయత్నముఁ జేయుచున్నాను. ఇఁక న న్నేమియుఁ జెప్పు మని నిర్బంధింపకుము.

ఉపా—అయ్యా ! అట్లయిన నీకుఁ గావలసినధనము నే నిచ్చెదఁ బ్రతిగ్రహింపుము.

రాజు—(చెవులు మూసికొని) ఓహో సాధువర్య ! నీ వన్నది ప్రథమవర్ణవృత్తి. మా బోఁటుల కది నిషిద్ధము గదా ! నీవు నన్నుఁ గనికరించితి వేని దానిని మూల్యసంబంధమున ననుగ్రహింపుము.

శైబ్య—(తొందరగా సమీపించి వినయముతో నంజలిపట్టి) ఆర్య ! ఆర్య ! ముందుగ బేర మాడిననన్ను నిరాకరించుట నీకుఁ దగదు. నేను నీపాలఁ బడితిని. న న్ననుగ్రహింపుము.

ఉపా—(కన్నీళ్ళతో) ఓ సౌభాగ్యవతి !

ఆ. వె. ఏను దెచ్చి యున్నహేమంబు లరలక్ష,
యీధనంబు మీకు నిద్దఱకును ;
యుక్త మెట్టు లట్టు లొనరింపఁగాఁ దగు
నరసికొని పరస్పరానుమతిని. ౨౨

(సొమ్మునిచ్చుచున్నాఁడు)

శైబ్య—(పుచ్చుకొని సంతోషముతో) అదృష్టవశమునఁ నార్యపుత్రునిప్రతిజ్ఞాభర మరపాలు తగ్గినది. నే నిప్పుడు కృతార్థురాల నయితిని.

ఉపా—(తనలో) ఇప్పు డీదంపతులదుఃఖము నేను జూచి సహింపఁజాలను. (వెళ్ళఁ బోవుచున్నాఁడు.)

శైబ్య—బ్రాహ్మణోత్తమా! ముహూర్తమాత్రి ముండుము. ఆర్యపుత్రుని నొక్క మాఱు కన్నులనిండఁ జూచుకొని వచ్చెదను.

ఉపా—ఇదిగో నీకౌండిన్యుఁ డుండును. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

శైబ్య—(రాజుబట్టను సొమ్ము మూట గట్టి) ఆర్యపుత్ర! న న్నీద్విజవరునికి దానిననుగా ననుమతింప వేఁడుచున్నాను.

రాజు—(దుఃఖముతో) దేవీ! దైవమే యనుమతించెను. (ఆకాశముఁజూచుచు నిందాసహితముగాఁ దనలో) అహ్హా! హతవిధీ!

తే. గీ. పట్టమహిషిగఁ జేసినపరమసాధ్వి
దానిగఁ బంపు చుంటివి పరునియింటి
కకట! యిది మౌళి నున్నమానికముఁ దీసి
పాదభూషణ మొనరించుభంగి కాదె? ౨౩

(మఱియు జాలిగా) హా! యెంతకష్టము.

ఉ. ఆలరి దైవ మాపదల కగ్గము సేయుట మందబుద్ధి నై
యాలిని జాలి నీకరణి నంగడికిం గొని తెచ్చి యమ్మఁగాఁ
జాల నిజాన్వయం బపయశంబును బొందె నటన్నకుందునన్
హేళియు నమ్రమూర్తి మలినీకృతవక్త్రుఁడు నయ్యె నయ్యయో. ౨౪

(ధైర్యము తెచ్చుకొని ప్రకాశముగా) ప్రియురాలా!

ఉ. సేవ లొనర్పు భక్తిని నశిష్యున కాద్విజవంశమౌళికిన్;
నీవు తదీయజాయకును నెమ్మిని జేయు మహోపచారముల్;
పావని! కావునీయెడలఁ బ్రాణము లేమఱి కేదు మర్భకున్;
దైవము శాసనంబు నవతంసము సేయక త్రోయ వచ్చునే? ౨౫

శైబ్య—ఆర్యపుత్ర! దేవరయాదేశ మెట్టు లట్లు నడచుకొనియెదను. (వెళ్ళఁబోవుచు రాజును జూచి దుఃఖించుచున్నది.)

వటు—రావమ్మా రావమ్మా! ఉపాధ్యాయులు దూరము వెళ్ళినారు.

శైబ్య—(అనునయముతో) నాయనా! ముహూర్తమాత్రము న న్ననుమతింపుము. ఆర్యపుత్రుని మో మొక్కమాఱు కన్నులారఁ జూచి వచ్చెదను.

రాజు—(దుఃఖించుచు) ప్రియురాలా! నీవు దుఃఖము మానుము. బ్రాహ్మణోత్తముఁడున్నాఁడు గదా!

శైబ్య—(రాజును జూచుచు మెల్లగా నడచుచున్నది)

బాల—బాబయ్యగారూ! అమ్మయెక్కడకు వెళ్ళుచున్నది?

రాజు—(ఖేదముతో) * నాయనా! యెక్కడదాసి గావలసియున్నదో యక్కడకు.

బాల—ఓరీవటుఁగ! మాయమ్మ నెక్కడకుఁ దీసికొని పోయెదవురా?

వటు—(కోపముతో) ఛీ! పోరా యావలికి గర్భదాన! (గెంటి క్రిందఁబడఁ ద్రోయుచున్నాఁడు)

బాల—(వెదవివిఱుపుతోఁ దల్లిదండ్రులఁ జూచుచున్నాఁడు)

ఇద్దఱు—(కన్నీళ్ళతో బిడ్డను జూచుచున్నారు)

రాజు—అయ్యా! బ్రాహ్మణ! శైశవ మనపరాధము గదా! నీ వీలాగున వానిని ద్రోయ వచ్చునా? (పిల్లవానిని లేవనెత్తి శిరము మూర్కొని కౌఁగిలించుకొని దుఃఖముతో)

మ. అదరం గ్రోధవశంబునం బెదవి, యన్నా! యేల గన్గొందు నా
వదనం బేను దయావిహీనుఁడ మహాపాపుండ, నాకన్న శ్వా
పద మైనన్ నలుసంతమే లది దలంపన్ మానినం గూనలన్,
గదురం జేయును బెంటిచోట నయినం గాఢానురాగం బెదన్. ౨౬

నాయనా! నేను బరమచండాలుఁడను. న న్నేల యనుసరించెదవు? మీయమ్మతోడం బొమ్ము. (దుఃఖించుచున్నాఁడు)

శైబ్య—ఆర్యపుత్ర! అదృష్టహీనురాల నగు నా నిమిత్తము దుఃఖపడుచు మహార్షి కార్యము నేమఱియెదరు సుఁడీ. (పిల్లవానిని దీసికొని నడచుచున్నది)

(తరువాత విశ్వామిత్రుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

విశ్వా—ఆ! యేమిది! మాదక్షిణాసువర్ణము లిప్పటికెని ముట్టవయ్యెను.

రాజు—(విని సంభ్రమముతో సమీపించి) స్వామీ! ఇప్పుడు సగమిచ్చెదఁ బుచ్చుకొనుఁడు.

విశ్వా—ఛీ. మూర్ఖ! సగమేమొగముతో నిచ్చెద ననుచున్నాఁడవురా? నీవు నిజముగా నియ్యఁ దలఁచుకొంటివా, ప్రతిశ్రుతమును నిశ్శేషముగా నిచ్చివేయుము.

(తెరలో)

క. ఏల తపం బేల వ్రతం
బేల బహుశ్రుతము గాల్పనే యిన్ని యిసీ
యీలీల హరిశ్చంద్రుని
జాలిం బెట్టెదవు నీవు సద్విప్రుఁడవే ? ౨౭

విశ్వా—(విని క్రోధముతో) ఎవండ్రురా వీండ్రు ? న న్నిసీయని గర్హించుచున్నారు. (పైకిఁ జూచి) అహో ! ఏమీ ! విమానచారులు విశ్వేదేవులా ? (కోపమును జూపుచుఁ గమండలుజలంబున వార్చి శాపవారిం గయికొని)
ఛీ ! అనాత్మజ్ఞులారా ! ఓరీ క్షుద్రక్షత్రియపక్షపాతులారా !

క. కాఁగలదు మీకు జన్మం
బేగురకును క్షత్రయోని ; నిది గాకటుపై
నూఁగుం బ్రాయమువారిం
దాఁగెడపును ద్విజుఁడు ద్రోణతనయుఁడు మిమ్మున్. ౨౮

(మరలఁ బైకిఁ జూచి సంతోషముతో) ఓహోహో ! యిదిగో ! వీరు—

ఉ. మామకదృష్టిపాతభయమగ్నచలాచలఘుంటికారవా
క్రామితనాకసంస్ఖలితరత్నవిమానమునుండి యేవురున్
భూమిని బిట్టు గూలెదరు, బొమ్మిడికమ్ములు దొలుకో రథ
క్షౌమములందు, నూడిపడఁ గర్ణవిభూషలు, గ్రిందుగాఁ దలల్ ; ౨౯

రాజు—(పైకిఁ జూచి తనలో) ఓహోహో ! తపఃప్రభావము ! హరిశ్చంద్రుఁడు క్లేశమొందుట యుక్తమే గదా ! (ప్రకాశముగా) స్వామీ ! ఋషివర్య ! మీర లన్యథా తలంపకుఁడు.

ఆ. వె. ధర్మపత్ని నమ్మి తనయుని నమ్మి కూ
ర్చినధనమ్ము దీనిఁ జేకొనుండు
మిగతస్వామ్ము గూడ మితిలోనఁ జేర్ప న
న్నంత్యజునకు నైన నమ్ముకొందు. ౩౦

విశ్వా—(క్రోధముతో) ఆ ! కొంత యెందుకు ? అంతయు నిచ్చివేయుము.

రాజు—ఓసాధులారా ! “క. ఒదవి యొకానొకయక్కఱ
యది దీఱుచు నట్టివేఱుపాయము లేకే

నిదె లక్షహేమములకుం

గొదుకక యీదేహ మమ్ముకొనుచున్నాఁడన్."

(అనుపద్యము మరలఁ జదువుచున్నాఁడు.)

(తరువాతను జండాలవేషముతో సానుచరుండు ధర్ముఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

ధర్మ—(తనలో)

చ. భువనములం దిరంబుగను బ్రోచెడువాఁడను నేను; నన్నుఁ ద
ద్భువనయుతంబుగా నెపుడుఁ బ్రోచెడు నట్టిది సత్య మందుచేఁ
గువలయనాథుసత్యమును గొండొకశోధనముం బొనర్ప ని
చ్చవాఁడమి గాదె యీయధమజాతి పరిగ్రహణం బొనర్చితిన్. ౩౧

(తడవుగ నాలోచించి యాశ్చర్యముతో) ఆహా! నేను నాదివ్యదృష్టి నెంత వెదకినను రాజర్షి యగు హరిశ్చంద్రునికి సమానుఁడు గానఁబడ కున్నాఁడు! కానీ నే నతని యొద్దకే పోయెదను. (నడచి ప్రకాశముగా) ఓరీవేపిగాఁడ! వరాలజాలెము తీసికొని వచ్చినాఁ డవట్రా.

అనుచరుఁడు—ఓరిపెద్దా! నీ కిప్పుడు వరాలజాలె మెందుకురా. కల్లుగాని తాగెద వట్రా?

ధర్మ—అరే! నీ కెందుకురా నాతాగుడుజోలి?

రాజు—("క. ఒదవి యొకానొక యక్కట" అను పద్యమును "ఆ. వె. ఏను దెచ్చి యున్నహేమంబు లరలక్ష" తృ-అం-౨౨ వ పద్యమును జదివి, యంతటఁ జూచి ఖేదముతో)

అయ్యో! నే నెంతమందభాగ్యుఁడను! నన్నుఁ గొనుటకు నెవ్వరును జేర కున్నారు! హా! చచ్చితిఁ గదా! (మూర్ఛిల్లిపడుచున్నాఁడు)

ధర్మ—(విని చూచి తనలో) ఏ మిది? యీమహాసత్వుఁడు మూర్ఛిల్లినాఁడు! కానీ. ఇట్లుచేసెదను. (సంభ్రమముతో సమీపించి ప్రకాశముగా) ఓరీ! లేరా. నేనే నిన్ను కొనువాఁడను. ఇదిగో నీకుఁ గావలసినసొమ్ము పుచ్చుకోరా.

రాజు—(హర్షముతో లేచి) ఓ సాధూ! ఇటు తీసికొని రా. (చూచివిషాదముతో) భద్రీ! నీ వే నన్నుఁ గొనియెదవా?

ధర్మ—ఆ! నేనే నిన్నుఁ గొనియెదను.

రాజు—అలా గైన నీ వెవ్వఁడవో చెప్పు.

ధర్మ—తే. గీ. ఒలికెమిట్టల కన్నింటి కొడయఁడనర ;
నమ్మకపువాఁడర తలార్లనాయఁకులకుఁ ;
దలలు నఱికెడుమనికిపెత్తనము నాది ;
పెద్దమాలను వినురోరి పేరుపడితి. ౩౨

రాజు—(తొందరగాఁ దొలఁగి కౌశికునిపాదములమీఁదఁ బడి) భగవానుఁడా ! అనుగ్రహింపుము. భగవానుఁడా ! అనుగ్రహింపుము.

క. మునినాయక నీకే సే
వనముం బొనరించి ఋణముఁ బాసెద నకటా
వినినది కనినది గా దీ
చెనంటిచండాలపాదసేవ మహాత్మ. ౩౩

విశ్వా—ఛీ ! మూర్ఖ ! తపస్వులు స్వయందాసులు గారా ? నీవు దాసుఁడ వయి మాకేమి చేసెదవు ?

రాజు—(అనునయముతో) స్వామీ ! తమయాజ్ఞచొప్పున నే ప్రవర్తించెదను.

విశ్వా—వినుండు వినుండు విశ్వేదేవులు. (హరిశ్చంద్రునితో) నే నాజ్ఞాపించినట్లు నీవు చేసెదవా ?

రాజు—తప్పక చేసెదను స్వామీ.

విశ్వా—ఆలాగైనపక్షమున నీవు వీనికే యమ్ముడు వోయి తత్క్షణము మాదక్షిణాసువర్ణము లిచ్చి వేయుము.

రాజు—(చింతతోఁ దనలో) అయ్యో ! యేమి చేయుదును ? (ప్రకాశముగా) స్వామీ ! చిత్తము. (చండాలుని సమీపించి) ఓపెద్దమాల ! నీవు రూఢిగా నన్నుఁ గొనెదుపక్షమున నొక్కసమయమును మాత్రము చేయవలయును.

ధర్మ—సరే. ఏమి సమ్మయ ?

రాజు—విను.

ఆ. వె. తిరిప మెత్తి తినుచుఁ దెరువుఁబేలికలను
గట్టుకొనుచు నెడము గలుగ నుండి
సామి ముదలవెట్టు సకలకార్యములను
గొంకు లేక సలిపి కొలుచువాఁడ. ౩౪

ధర్మ—మంచిది. నే నీనమ్మెకు నొప్పుకొన్నాను. సొన్నా లెత్తుకో. (సొమ్ముకుమ్మరించి దూరముగాఁ దొలఁగుచున్నాఁడు)

రాజు—(పుచ్చుకొని సంతోషముతో)

క. మునిచేతఁ దిట్టువడఁ గ
ష్టను దీఱిచి సత్యవాక్యమునకుం బెడఁబా
యనివాఁడ నయిన నా కీ
ననియమచండాలసేవ శ్లాఘ్యయ గాదే. 35

(విశ్వామిత్రునిఁ గూర్చి సానునయముగా) స్వామీ! కౌశికమునీంద్ర! మీ రీధన మశేషము ప్రతిగ్రహింపుఁడు.

విశ్వా—ఇచ్చెదవా?

రాజు—పుచ్చుకొండి స్వామీ!

విశ్వా—(పుచ్చుకొని తనలో) ఇంక నిర్బంధ మెందుకు? కానీ పోయెదను. (సిగ్గుతో నట్లు చేయుచున్నాఁడు)

రాజు—(వినయముతో దోసిలి పట్టి) స్వామీ! కాలవిలంబనముచేతఁ గావించిన నా యపరాధమును క్షమింపుఁ డని వేఁడుకొనుచున్నాను.

విశ్వా—క్షమించితిని. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

రాజు—(చండాలునిఁ జేరి) ఓపెద్దమాల! (అని యర్ధోక్తిని నోరుమూసి కొని) ఏలికా! సేవకునకుఁ జేయవలసినపని యాజ్ఞాపింపుము.

ధర్మ—(సంతోషముతోఁ దనలో) ఆ! నీ వీవఱకుఁ గననిదియు విననిదియు నైనపని నీ కాజ్ఞాపించెద నుండు. (ప్రకాశముగా) ఓరీ! నీవు దక్కినపుఁగాటికిం బోయి యక్కడఁ బీనుంగులమీఁది గుడ్డలను దీయుచు రేయుం బవలు మేలుకోవలసినది. ఇదిగో నే నింటికిఁ బోవుచున్నాను.

రాజు—దేవర చిత్తము. (అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు)

గద్య. ఇది శ్రీపరమేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధసరసకవితాధురంధర వడ్డాది సాధువంశక్షీరనీరాకరరాకాసుధాకరాచ్చనామాత్యపౌత్రహరితసగోత్రపవిత్రగుణకదంబలక్ష్మాంబాగర్భశుక్తిముక్తాఫల సూరపరాజప్రధానతనూభవ విబుధవిధేయ సుబ్బరాయనామధేయాంధ్రీకృతచండకౌశికనాటకంబు నందుఁ దృతీయాంకము.

చండకౌశికనాటకము.

చతుర్థాంకము.

(తరువాతఁజండాలు రిద్దఱు వెంబడింపఁగా విచారముతో రాజుప్రవేశించుచున్నాఁడు)

చండా—ఓసరిల్లుండి బాబులారా ! ఓసరిల్లుండి. మీ రందఱిక్కడ నేమి సూడ మూఁగినారు. వీనిని మేము తల గొట్టుటకుఁ దీసికొని పోము. (బయలాలకించి) బాబులేమనుచున్నారు ? వీఁడెవ్వఁడు ? ఎక్కడకుఁ గొనిపోయెద రందురా ? వినుండి బాబులార ! ఈనిఱుపేద మాపబు వయినపెద్దమాలవద్ద నొద్దెసొమ్ము పుచ్చుకొని బానిసతనమునకుఁ గుదిరినాఁడు. అందుచేత వీని నిప్పుడు దక్కినపుటాలికి మిట్టకుఁ గావలి వెట్ట నెట్టుకొని పోవుచున్నాము.

రాజు—(నిట్టూర్పు పుచ్చి తనలో) అన్నన్నా ! ఎంతకష్టము ! ఉత్తరోత్తరదారుణంబగుమద్వ్యసనపరంపరాపాతమునకు మేర లేకున్నది !

ఆ. వె. శ్వపచునొద్ద నాకు బానిసం బిప్పుడు,
వసతి ఘోర మైనవల్లకాడు,
పని శవాల మీఁదిపాఁతలు గొనుట, హా !
విధి క్షమింపఁ డిట్టివెతల నైన.

(శోకముతో) ఒక్కదుఃఖము పెక్కుదుఃఖములచేఁ జక్కఁబడు నందు రిది నిక్కమే గదా ! దక్షిణానృణ్యనిర్వృతుని న న్నిప్ప డెన్నిదుఃఖములు చుట్టుకొన్నవి.

(దుఃఖము నటించుచు)

సీ. నేనె చుట్టమ నౌటచే నిప్ప డనద లౌ ప్రజలఁ గూర్చి విచారపడుదు నొక్క
యధికవాత్సల్యంపునిధు లైనయాత్మబంధువులఁ గూరిచి యలందురుదు నొక్క
దెస మాలి మిక్కిలి దీనభావము గాంచు సేవకాళి గుఱించి చింతిలుదునొ
పాఱునింటను దాసిపనులు సల్పెడుప్రాణవల్లభ గుఱియించి వందురుదునొ
యకట! నిసు వైనముద్దుఁగుఱ్ఱకు వగతునొ
యధమచండాలదాసత కలమరుదునొ
యన్నిదుఃఖంబులకు మూలమైననాదు
పాపజీవితమున కార్తిపా లగుదునొ.

([illegible]తి నభినయించి ఖేదముతో)

త్రచున ప్పీఁగెడునాఁ డటుల్ వటుఁడు పోరా గర్భదాసా యటం
చకటా ! త్రోసినఁ దెళ్ళి యేడ్చుసుతు నాస్యం బేను గన్గొంటిఁ ; బె
ద్దకఠోరవ్రణమట్లు సళ్ళేడుఁ దదంతశ్శల్య మెల్లప్పుడున్. ౩

చండా—(ఓసరిల్లుండి యిత్యాది మరల ననుచున్నారు.)

రాజు—(ఆలోచించి ఖేదముతోఁ దనలో) ఇప్పుడు న న్నిది యెంత వేధించుచున్నది!

చ. పద మని యొక్కవంక గురుభక్తిని శిష్యుఁడు వేగిరింపఁగాఁ
బదహతిఁ ద్రెళ్ళి యొక్కెడను బాలకుఁ డేడ్చుచుఁ గొంగులాగఁగా,
నదిమినకొద్దిఁ బెల్లుబుకునశ్రులు ధారలఁ గప్పఁ, గ్రూరు నన్
వదలనిబీదచూపు, బలవంతము, కాంత మరల్చె నెట్టకేన్. ౪

(వైక్లబ్యముతో) హా ! దేవి !

ఆ. వె. తరణిగోత్రమునకుఁ దగినకోడల వైన
సదమలేందువంశజాత వైన
నాతి ! భూతిరాశి నేతియాహుతి వడ్డ
లీల నేల నాకు నాల వైతి ? ౫

అయ్యో ! రాజపుత్రి !

ఉ. పూవులతోఁటలోపలను బూచినక్రొవ్విరవాజులం గటా !
సేవళముల్ రచించుచును నీవు గడున్ మిసిమింతురాల వౌ
దేవగ నాచరింతో యివు డెప్పుడుఁ జేసి యెఱుంగనట్టిదుః
ఖావహదాసికాసముదయార్హకఠోరనికృష్టకర్మముల్. ౬

చండా—అరే ! దక్కినపుమసన మిక్కడ దగ్గఱనే యున్నది. దబ్బుదబ్బున రారా.

రాజు—(చూచి ధీరముగా) ఓహో ! మహాశ్మశానమా యిది !

ఉ. మండలసంచయంబు పలుమాఱొనరించి దివిన్ విదూరమం
దుండి యుదంచితాగ్రముల నొప్పెడుతోఁకల నిశ్చలంబు లౌ
చుండు వెడందపక్షతుల నూఁకున గ్రద్దలు వ్రాలుఁ బీనుఁగుం
గండలయూన నూరుముఖగహ్వరలాలల నిండఁ జంచుపుల్. ౭

మఱియు నిదిగో !

సీ. జారసాఁచినచెట్టువలతోడ నిడు పాటిమెడలను నిక్కించి నడుచునవియు
నిసుఁగుఁబీనుంగుల నెఱిఁగాళ్ళతోఁద్రొక్కి వ్రేవుఁబుముక్కులఁ బెఱుకునవియు

నీల వట్టినయట్టులెలుఁగొప్ప నెఱచికై యెగసి తన్నుచుఁ గలహించునవియుఁ
గోర్కుల నిగురొత్తఁ బెట్టులఁ గూడునవియు
దూఁకుచును గాకిమూఁకలఁ దోలునవియు
నగుచుఁ బితరులసామిబంట్లనఁగ నెందు
గుములుగుములయి రాపులుంగులు చెలంగు. ౮

(తెరలోపలఁ గలకలము) అహో! ఈశ్మశాన మెంత బీభత్సరౌద్రముగా నున్నది!

మ. అవె వ్యాపించు నమంగళోగ్రపటహవ్యాడంబరారావముల్
శివ లంతఃప్రతిశబ్దభృచ్ఛ్రుతికటుస్వీయోరుఫేత్కార లై;
తవులం గాటపువెట్ట, పెట్లు శవమూర్ధశ్రేణిను స్థిష్కముల్
స్రవియింపన్, వెలుఁగుం జితాగ్ను లివె నిశ్శాంచల్యభుగ్నార్చులన్. ౯

(ముందు చూచి సశ్లాఘముగా) ఓహో! ఇట నిది బీభత్సమే యయినను మిగుల స్పృహణీయముగా నున్నది. ఓశవమా! సర్వస్వగ్రాహు లయి ప్రీతినెరపు శ్వాపదగణంబులచే యథేష్టోపభుజ్యమానంబ వయ్యెదవు. నీవెంతధన్యమవు!

చ. కరటము కాళ్లు లూని తలఁ, గన్నులమూఁతను విప్ప ముక్కుతోఁ
బెరిమను నక్కసృక్వమున వ్రేలెడునాల్కకొనం గ్రసించుఁ; గు
ర్కురమును బీఁకు శేఫ మట గొయ్యొనరించును గ్రద్దబెజ్జముల్;
జరుపు యథేష్టచేష్ట లిటు శ్వాపదముల్ కుణపంబ! నీయెడన్. ౧౦

చ. అదె నడుమాయదే యురము నయ్యదెమో మవె కన్నులుం బొమల్
గద! సకలంబు నెత్తురు, వస, గండలు, నెమ్ముకలు, లాల లై యమే
ధ్యదశకు వచ్చె; భీరుభయదంబు న, బ్రాజ్ఞమహాత్రపాస్పదం
బిది; విషయాభిలాష వెడఁగిం దొనరించు వృథాభిమానమున్. ౧౧

చండా—ఒకఁడు—(ముందుచూచి) అరే! యీపెద్దమ్రానితొఱ్ఱలో నున్న యమ్మవారికిఁ జండికమ్మకుఁ జాఁగిలఁబడుదు రా.

మఱియొకఁడు—అట్లే చేయుదము. రా.

ఇద్దఱు—(చాఁగిల్లి)

తే. గీ. చందుతల నుగ్గునూచంబు సలిపినమ్మ!
దన్నరాకాసిపోటులు దిన్నతల్లి!
కయిని ముమ్మొనవాలు, మై గపురుఁదోలు

రాజు—(అంతటఁ జూచి విస్మయముతో) ఓహో ! యేమీ ! కాత్యాయనీదేవతో
పచారప్రియత్వము !

మ. మృతగోకాసరకంధరాలులితముల్ వ్రేలాడు నిర్మాల్యసం
గతముల్ కర్ణకఠోరటంకృతిపటుల్ ఘంటల్ ; కృతానూనశో
ణితపంచాంగుళిచిహ్నసంకలితముల్ దేవీతరుస్తంభముల్
సతతం బెక్కు యివే నిసర్గబలికాంక్షల్ ధ్వాంక్షముల్ గూసెడుల్. ౧౩

(నమస్కరించి యంజలి పట్టి)

శ్లో. భగవతి! చండి ! ప్రేతే
ప్రేతవిమానప్రియే ! లసత్ప్రేతే
ప్రేతాస్థిరౌద్రరూపే
ప్రేతాశిని ! భైరవి ! నమస్తే. ౧౪

(తెరలోపలఁగలకలము)

రాజు—(ఆలకించి) అహో ! దివసావసానసూచకంబు లయి నానాదిగంతములనుండి
స్వస్వనీడపర్యుత్సుకతం బయలు వెడలినశకునకులములకలకలమాయిది ? (పడమరను
జూచి) ఆహా ! యెవ్వనికిఁ గాని దైవపరిపాటి దాఁట రానిది గదా !

తే. గీ. అకట ! గగనాంగణప్రదీపకుఁడు, తరళ
కాలభుజగఫణామణి, క్షణవిడంబి
తౌర్వసర్వాశివిగ్రహుం డదిగో విధురుఁ
డై యపార్పతి గూలెడు నంబురాశి. ౧౫

(అంతటఁ జూచి విస్మయముతో)

ఉ. క్రాలెడుసంధ్య వధ్యసతి, దాగ మసృక్ఛవి, మందరశ్మి యూ
పేశి ప్రశాంతహేతిచితి, యిర్లురుధూమ ముడుల్ నరాస్థులుం
బాలసముద్రిపున్క్రిసిమి మానిసిపుఱ్ఱియ గాఁగఁ గాలశా
పాలికలీలకుల్ భువనపాళి ప్రానంగె నహో శ్మశాన మై. ౧౬

చండా—(చూచి) అరే !—

ఆ. వె. తలలు నఱకు పట్టు దలకొట్లఁ బడువాని
యట్టు పొద్దు గ్రుంకుగట్టు సేరఁ
గొంగవాలు లూని గోనంగుల్లట్టులు
చిమ్మచీఁకటులును గ్రమ్ముకొనియె.

రాజు—(అంతటఁ జూచి ధైర్యముతో) ఆహా! యీశ్మశానభూజంబు లిప్పు డెంత గంభీరభీషణంబు లయి చూపట్టుచున్నవి!

ఉ. కొమ్మలదాఁకఁ బై కెగసి గూబలు గుండ్రలు గొల్వఁ గోటరా
న్యమ్ముల; ఱెక్కలార్చుకొను చౌదలఁ గూయుచు వ్రాలు గృధ్రముల్;
రెమ్మలఁ గ్రుళ్ళిత్రేవు డయి వ్రేలుశవమ్ములు గాలు గొట్ట, రా
ద్రమ్ముగ నోర మంట లడరన్ నరియండునిగుడ్చు ఫేట్కృతుల్. ౧౮

చండా—ఒకఁడు—(జనాంతికముగా) అరే! యెన్నెన్నోదినుసులదయ్యాలకీపక్కన పువలికిమిట్ట యాటపట్టు. కాఁబట్టి మన మిక్కడనుండి పెందలాడ దాఁటుదమురా.

మఱియొకఁడు—(జనాంతికముగా) ఆలాగే చేయుదము రా.

ఇద్దఱు—(ప్రకాశముగా) ఓరీ! పెద్దమాలముదలఁ దలఁ దాల్చి రేయింబగలు నీ వేమఱిల్లక యీవల్లకాడు కాచుక యుండ వలయుఁ జుమీ.

రాజు—(సంతోషముతో) మహాప్రసాదము. స్వామి యాన తిచ్చినట్లే చేసెదను.

(తెరలోపలఁ గలకలము.)

చండా—(భయముతో) ఓయమ్మో! రేయింటి గొలకొల లప్పుడే యుప్పతిల్లుచున్నవి. అరే! మనము వేళంబ యీడనిఁబాడుదము రా. (నిష్క్రమించుచున్నారు)

రాజు—(ధైర్యముతో నడచి చూచి) ఓహెూ! యేమీ! యీరాకాసి మూఁకలబీభత్సాకారములు!

ఉ. ఇంకినపాడునూతులకు నీ డగుకన్నుల, బుఱ్ఱముక్కులన్,
వంకరవండ్లఁ, గ్రూరవదనంబుల, బీఱనరాలపిక్కలన్,
గొంకరగొగ్గిమేలఁ, గుటకోటరనిమ్నతరోదరంబులన్
సంకలితంబు లై మెలఁగు నఁకులభంగిని గౌణపచ్ఛటల్. ౧౯

(సకౌతుకముగాఁ జూచి) ఓహెూహెూ! యీపిశాచనిచయముల క్రీడాకలహకౌశల మేమి సొంపుగా నున్నది!

ఉ. త్రాగెడు నొక్కఁ డొక్కరుకరంబున నెత్తుటికోర లాగి; యా
త్రాగెడునోర జాఱురుధిరం బెగనాకు మఱొండు; గాఱి భూ
భాగమునందుఁ బేరినది స్వాద మొనర్చు నొరుండు; దావకీ
లాగతి దీర్ఘరక్తకుటిలం బగు జిహ్వక లొట్ట వేయుచున్. ౨౦

(కౌతుకమునఁ జూచి చిఱునవ్వుతో) ఔరా! మోటవాండ్రపరిహాసమువలె నీరాకాసులకేళీవిలాసము రసాంతరమును బొందుచున్నది!

చ. మృదుమధురాంగచేష్టల రహించెడునంగమభంగు లేద ? దీ
ర్ఘదశనఘట్టజాగ్నికణకాండము లొండొరుచుంబనంబు లం
త్యదినపతన్మహోల్కలతతద్యుతు లీనమిథఃకటాక్షముల్
ప్రదళదురోస్థిపంజరరవంబు లివేడ దృఢోపగూహముల్ ? ౨౧

(ఏవపడుచుఁ జూచి) ఛీ ! యిది యత్యంతబీభత్సముగా నున్నది.

చ. పెనుసొదఁ జుంయిచుం యనెడుపీనుఁగుఁబుఱ్ఱియఁ దీసి సోగయై
ముక్కునఁ, బ్రళయానిలస్ఫురితఫూత్కృతి నహ్వాని యూఁది, ప్రేత మా
యని తనపెద్దనో ర్దెఱచి, యాఁకట మ్రింగ గుటుక్కునం, బొఱ
క్కున వెడలంగఁ గ్రక్కెడును గొంతుకలో నది చుట్టుచు న్ననన్. ౨౨

(నృత్తి నభినయించి) ఓహో ! వీనిని జూచెడువేడుక యిఁకఁ జాలును. నే నేమఱి
క సామియాదేశమున నుండి శ్మశానమం దంతటఁ బరిభ్రమించెదను. (తిరిగి చూ
పు నభినయించి) ఓహో ! యేమీ ! యీనిశీథిని గంభీరభావము !

ఉ. క్రమ్మెను జిమ్మచీఁకటి, జగ మ్మఖిలంబును దిగ్విభాగశూ
న్యమ్ముగ, మిణ్గురుపల్లముల నంఘ్రులు దొట్రిల, దృష్టిపాతముల్
వమ్ముగ, లాఁతివర్ణములు నష్టముగా, దితకజ్జలాగమి
త్ర మ్మొకనీలిమంబె పరితస్ఫురితంబుగ నద్వితీయ మై. ౨౩

కానీ బిగ్గఱగాఁ బలుకరించెదను. ఓరీ ! యెవ రక్కడ ? ఇదిగో ! నేను గాటికాపరిని.
మీకెల్లరకు నాయఁకుఁడను. నాయానతి నాలకింపుఁడు.

క. పడయక నాయాదేశం
బిడకయు మృతకంబలంబు నెవ్వరుగానీ
నడపంగ రాదు మసనపుఁ
గడఁ గాల్పింపంగ వలయుఁ గర్జము లెవియున్. ౨౪

వినుండు నేఁడు మొదలుగా—

చ. వలె శిరసావహింప నిది వల్లెయటం చిట నప్రమత్తులై ;
చులుకగ సామిశాసనముఁ జూచుట కేను సహించువాఁడఁ గా
నలజలజాసనేంద్రమరుదబ్ధిపతుల్యున కైన నొండుమా
టలు గలవానికిం బ్రతిభటమ్ము మదీయభుజ మ్మగుం జుమీ. ౨౫

ఏమిది ? ఎవ్వఁడును మాట లాడఁడు ! పోనీ. మఱియొకచోట కేకవేసెదను. (నడ
చి) ఓహో ! యెవరక్కడ (తెరలో) ఇదిగో నోయి నేను.

రాజు—(ధైర్యముతో) ఓహో! యేమీయాప్రత్యుక్తి! కానీ. మాటనవ్వాడిని బట్టి వెళ్ళి వాఁ డెవ్వఁడో నిపుణముగా నరసెదను. (నడచి తెరవంకఁ జూచి విస్మయముతో) అహో! యితఁ డెవఁడు?

తే. గీ. బూది మైఁ బూసి ఖట్వాంగమును ధరించి,
కాంతములు నుజ్జ్వలంబులుగా నరాస్థి
భూషలు, కపాలపాణి యై పొలుచు; నరక
రంకమాళి సాక్షాద్భూతరాట్టొ యితఁడు. ౭౩

(తరువాతఁ గాపాలికవేషుఁడు ధర్ముఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

ధర్మ—ఇదిగో నోయి నేను.

క. అడుగక చేకుఱుభిక్షము
గుడుచుచు, నింద్రియచయంబు గుదియించి వెసన్
గడచి భవ మనుశ్మశానము
కడు బీభత్స మగునట్టికాటఁ జరింతున్. ౭౪

(ఆలోచించి) భగవానుఁడు రుద్రుఁడు మహావ్రతము నాచరించె నన్న నది యాయనకుఁ బోలును. కామచారుల కిది యత్యంతము ప్రకర్షము గదా! అయినను.—

క. విమలతపోద్వైతము సుల
భము, భైక్ష్యాద్వైతము సులభంబు, క్రియాద్వై
తము సులభం బాత్మాద్వై
తము మాత్రము దుర్లభంబు తల పోయంగన్, ౭౫

(అంతటఁ జూచి సాశంకముగాఁ దనలో)

"చ. భువనములం దిరంబుగను బ్రోచెడువాఁడను నేను, నన్నుఁ ద
ద్భువనయుతంబుగా నెపుడుఁ బ్రోచెడునట్టిది సత్య మందుచేఁ
గువలయనాథుసత్యమును గొండొక శోధనముం బొనర్ప ని
చ్చ వాఁడమి యీనికృష్టతమజాతిపరిగ్రహణం బొనర్చితిన్." ౭౬

(ఆలోచించి యాశ్చర్యముతోఁ దనలో) ఔరా! యెంతలేసిదుఃఖములు సంప్రాప్తము లగుచున్నను వగ పన్నదిగాన రానియీరాజర్షిచరిత్ర మాశ్చర్యజనక మగుచున్నది. మహాత్ముల కిది ప్రకృతియే గదా!

చ. అరయఁగ దుఃఖ మంచు సుఖ మంచును నేర్పడి యున్న దేది ? యు
ర్వర సుఖదుఃఖపు వ్యతికరంబు ఘటిల్లు వివేకహీనతన్
బరమ మగున్ మహాపురుషభావ మనిర్వచనీయ మేదిమే
దురసుఖమున్ సుఖంబుగను దుఃఖము దుఃఖముగా గణింపదో. ౩౦

కాసీ. వానియొద్దకే పోయెదను. (నడచి చూచి సశ్లాఘముగా) అహెూ యిదిగో నా
మహాత్మ్రుఁ డిక్కడనే యున్నాఁడు. సమీపించెదను. (అట్లుచేసి) ఓయిరాజా !
సిద్ధిభాజనంబవు గమ్ము.

రాజు—మహావ్రతచారు లగునైష్ఠికులకు మీకు స్వాగతము.

కాపా—రాజా ! మే మర్థుల మయి నీయొద్దకు వచ్చితిమి.

రాజు—(లజ్జపడుచున్నాఁడు)

కాపా—రాజా ! నీవు బిడియపడకుము. మేము యోగచక్షులము గదా ! మాకు నీవృ
త్తాంత మంతయు గోచరించినది. ఇట్టియవస్థయం దున్నను మాసమీహిత మొసంగుట
యందు నీవు దరిద్రుఁడవు గావు.

తే. గీ పరులయుపకారమునకు నెబ్బంగి నయినఁ
గాకమానరు బుధులు నిక్కంబు చూడు
కుహూవునందును జంద్రుండు బహుతరముగ
సంతసిలఁ జేయఁడే వనస్పతిచయంబు. ౩౧

కావున సావధానుఁడ వయి యవధరింపుము.

రాజు—ఇదిగో నవహితుఁడ నయి యున్నాను.

కాపా—ఉ. వ్రాలుమహత్త్వముల్ గలుగువజ్రరసాయనపాదలేపజే
తాళరు ధాతువాదమును దద్గుటికాంజనసైత్యకామినీ
జాలవిధానముల్ గయివసంబులు నా కవి యంతరాయపుం
జేలములం దిరస్కృతిని జెందనిచందము మందలింపుమీ. ౩౨

రాజా నీవు విఘ్నములు రాకుండ నాజ్ఞాపింప వలయు.

రాజు—అయ్యా ! సాధక ! యీశరీర మస్వాధీన మని యోగబలంబున నీ వెఱింగిన
వాఁడవే గదా ! కాఁబట్టి స్వామ్యర్థావిరోధంబుగాఁ బ్రయత్నించెదను.

కాపా—ఓరాజా ! యిందు స్వామ్యర్థవిరోధ మేమి యున్నది ? భగవదాజ్ఞామాత్ర
మ్ముననే మాకు సమీహితంబుచేకూరఁ గలదు. ఇదిగోఁ జూడు మీదాపుననే సిద్ధర

సంబుల మహానిధాన మొకటి యున్నది. తదర్థము మేము కృషిచేయువారము. నీ విక్కడనే యుండి విఘ్నప్రత్యూహ విషయంబున సావధానుండవు గమ్ము. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

రాజు—(ధైర్యముతో నంతటఁ దిరిగి) విఘ్నములారా! తలఁగు తలఁగుఁడు. సర్వథా మీపరిసరణంబు ప్రతిహతంబు గావలయు (తెరలో) మహాప్రసాదము. మహాప్రసాదము.

క. ఓరాజ! నీకు వివృత
ద్వారంబులు శ్రేయములు, స్వయంవరలు మహా
దారలు విద్యలు, సిద్ధులు
స్వైరాగత లెవఁడు మీఱుఁ ద్వచ్ఛాసనముల్. 33

రాజు—ఏమీనాయదృష్టము! నామాటకు విఘ్నంబు లనుమతించినవి. నాకిది మహానందము.

(తరువాత విమానచారిణులు విద్యలు ప్రవేశించుచున్నారు)

విద్య—(శీఘ్రముగా సమీపించి) రాజా! హరిశ్చంద్ర! భాగ్యమున వర్ధిల్లుచున్నావు.

ఆ. వె. ఎందుకొఱకు నిన్న ఋషివర్యుఁడాగాధి
పట్టి బిట్టు గినిసి బాధపెట్టె
నట్టివిద్యలము త్వదాపదలకు మూల
మ్ములము వచ్చినార మలఘుచరిత. 34

రాజు—(చూచి యాశ్చర్యముతోఁ దనలో) ఓహో! యేమీ! యీపూజ్యారాంద్రావిద్యలా! త్రిలోకవిజయిను లగు విద్యలారా! మీకునమస్కారము.

విద్య—రాజా! మేము నీవారల మయినారము. మమ్ములనాజ్ఞాపింపుము.

రాజు—తల్లులారా! మీరు నన్ననుగ్రాహ్యునిగాఁ దలంచితిరేని మి మ్మొక్కఁడు వేఁడుకొనెదను. దయచేసి భగవానుని కౌశికునకు మీరు వశపడుఁడు. దానం జేసి నే నమ్మానీందురిన కనపరాద్ధుండ నయ్యెదను.

విద్య—(విస్మయముతో నొండొరులను జూచుకొని) రాజా! నీయిష్టము. (నిష్క్రమించుచున్నారు)

(తరువాత బేతాళునిచే నిధానము మోపించుకొని కాపాలికుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

కాపా—(త్వరితముగా సమీపించి) రాజా! భాగ్యమున వర్ధిల్లుచున్నావు. ఇదిగో సంసిద్ధరసం బగునీమహానిధానము నీకు లభించుచున్నది. సర్వశక్తిమంత మీరసేంద్రము నీ వుపయోగింపుము.

ఉ. ఓనరనాథ దీనియుపయోగముచేతన కాదె సిద్ధులా
మానిత మైనస్వర్భువనమార్గము, మృత్యువు గెల్చి, పొంది సం
తానననీనమంజరులఁ దద్దయు శోభిలుమేరుభూమిభృ
త్సానువులం జరింపుదురు సంతతసౌఖ్యరసావశాత్ములై. ౩౫

రాజు—అయ్యా! యిది దాసభావవిరుద్ధము. దీనివలన స్వామిద్రోహము సంఘటిల్లును గదా!

కాపా—(ఆశ్చర్యముతోఁ దనలో) ఓహో! యెంతవింత! కానీ. (ప్రకాశముగా) రాజా! యది యట్లయినచో నీవీమహానిధానమును గయికొని నిన్నును నీకళత్రంబును దాస్యంబువలనఁ దొలఁగించుకొమ్ము.

రాజు—అయ్యా! నా కది యెట్లు గాఁగలదు? దాసభావ మధన మని కదా మనీషులు శాసించియున్నారు. స్వామ్యర్థమయినచో దీనిని నేను నిరాకరింపను. నీకోరిక నా కనుమతమే. కాఁబట్టి నీ విట నుంచిన యీ మహానిధానము ను స్వామ్యర్థము పరిగ్రహించుచున్నాను.

కాపా—(ఆశ్చర్యముతోఁ దనలో) ఓహో ధైర్యము! ఔరా జ్ఞానము! ఏమీ యీ మహానుభావత్వము!

క. ప్రళయపవనంబు తాఁకునఁ
జలియించుఁ గులాచలములు సత్యంబుగ ని
శ్చలములు ధీరులమనములు
చలింప వవి యెంత లేసి శ్రమముల నైనన్. ౩౬

కాఁబట్టి నా కెందు కీ యతినిర్బంధము? (ప్రకాశముగా బేతాళునితో) భద్ర! పోయి నీ వీభూపతి సమీహితము నాచరింపుము.

బేతా—(నమస్కరించి) చిత్తము సాధక! (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

కాపా—(అంతటఁ జూచి) రాజా! విభావరి ప్రభాతప్రాయ మయినది. మే మిఁకఁ బోయివత్తుమా?

రాజు—అయ్యా! సాధక! దుష్స్థితకథలయందు మమ్ము స్మరియింపుఁడు.

కాపా—రాజా! నిన్ను దేవతులు స్మరియింపఁగలరు. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

రాజు—(తూర్పు చూచి సప్రసాదముగా) అహా!

తే. గీ. గాఢతిమిరంబు పంచబంగాళముగను
సంధ్య యరుణుండు నిజపురస్సరులు గాను
నఖిలభువనజాతానుగ్రహార్థ మిదిగోఁ
బయికి వచ్చుచు నున్నాఁడు భాస్కరుండు. ౩౭

కాఁబట్టి నేనును బరమపవిత్ర యగుభాగీరథీతీరమునకుఁ బోయి స్వామ్యాదేశమున నుండెదను. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

గద్య. ఇది శ్రీపరమేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధసరసకవితాధురంధర వడ్డాది సాధువంశక్షీరనీరాకరరాకాసుధాకరాచ్చనామాత్యపౌత్రహరితసగోత్రపవిత్రగుణకదంబలక్ష్మాంబాగర్భశుక్తిముక్తాఫల సూరపరాజపుత్రధానతనూభవ విబుధవిధేయ సుబ్బరాయనామధేయాంధ్రీకృతచండకౌశికనాటకంబు నందుఁ జతుర్థాంకము.

శ్రీ ర స్తు.

చండకౌశికనాటకము.

పంచమాంకము.

(తరువాత వికృతమలినవేషుఁ డయి రాజు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

రాజు—(విచారముతో నిట్టూర్పు పుచ్చి) అన్నా! యెంతకష్ట మెంతకష్టము!

ఉ. పంతము మానికిం గలిగె, బంధుసుహృత్తులఁ బాసితిన్, సుతుం
గాంతను విక్రయించితిని, గాటికిఁ గాపరి నైతి; నయ్యొ! దు
ర్దాంతము లింత లాపదలు రా నతిమూఢకఠోరదుర్నయ
స్వాంతత నెంతదారుణము సల్పితినో తొలుమేన దైవమా!

హాహాతవిధీ! నీవే బలవంతుఁడవు.

మ. నను నానమ్రశిరోధరుం దపసి కిన్కన్ రాజ్యలక్ష్మీవియు
క్తునిఁ గావించి మిగిల్చె నేత్రయ మయో దుఃఖప్రియా దుర్విధీ
కనలే కచ్చటఁ గూడ నీదుకపటక్రౌర్యంబులం జూపితే
తనయున్ నన్నును నాతిఁ గోలుపడితిం ద్వద్దుర్విచేష్టం ద్రుటిన్.

చ. అనుదినముం గృశాంగి నిశలం దతిదీనత వెచ్చ నూర్చుచున్
దనకు లభించు నావలన దాస్యవిమోచన మంచు నాత్మలో
ననుకొని, పట్టి యుంచుఁ దనప్రాణము నాదుపునస్సమాగమం
బున కయొ యిట్టికష్టదశఁ బొందినవానిఁగ నన్నెఱుంగమిన్.

(నిట్టూర్పు పుచ్చి) హావత్స! రోహితాశ్వ!

ఉ. దాదులబొమ్మ్రపైయడుగు ధారుణి మోపి యెఱుంగవీవుతం
డ్రీ! దెస మాలి యాకటికి నేలను నేఁడెటు గూర్కుచుంటివో?
యాదల మానికంబు నటు లానతి భూపతులూనునిన్ను న
య్యో! దుడుకుందనంబున వటూత్కర మేపని కెందుఁ బంచునో.

(తడవుగ నిశ్వసించి సకరుణముగా)

చ. పడని మ్నానపద లొగ్గినాఁడఁ దల దాల్పన్; వానికిన్ స్వాగతం
బిడుమల్ మేళ్ళఁ గృతార్థసుస్థమతి మాహింపన్ సమానంబులే;

యొడిసెజ్జం బవళించుపాప్రియమున నయ్యో! క్రూరదైవాహిచేఁ
గొడుకా! దష్టుఁడ వైతి వియ్యది. హృదిం గోయుక్ సదా అంపమై. ౫

(సాశంకముగా) వత్సా! నీకుఁ బాపము శాంతించునుగాక. అమంగళము తొలంగు
ను గాక.

"ఒడిసెజ్జం బవళించుపాప్రియమున నయ్యో క్రూరదైవంబుచేఁ
గొడుకా దుర్దశఁ బొందితి య్యది హృదిం గోయుక్ సదా అంపమై"

(ఎడమకన్నును, గుడిభుజము నదరుట సూచించి సంతోషముతో)

క. అదరెడును వామలోచన
ముదరెడు దక్షిణభుజంబు నోహో వ్యసనా
భ్యుదయంబులు రెండును నా
కొదవం గల వనుచుఁ జాటుచున్నవి పోలెక్. ౬

(ఆలోచించి) అయినను నా కింకను వ్యసనాభ్యుదయవిచారమెందుకు? దురాత్ముఁడు
హరిశ్చంద్రహతకునిపని సర్వము సమాప్తం బయినది గదా!

ఆ. వె. ఇంతకన్న నింక నెక్కుడౌ వ్యసనంబు
నభ్యుదయము నేది యగును నాకు
నకట పాతకునకు నభ్యుదయద్వార
మిప్పు డొక్కమరణ మే తలంప. ౭

(తెరచిమ్ముకొని చండాలుఁడు సత్వరముగాఁ బ్రవేశించి)

చండా—అరే! చిన్నికొడుకునకు—

రాజు—(సాశంకముగా) భద్రా! చిన్నికొడుకున కేమి?

చండా—ఓరీ! నేను జెప్పునది యిది. చిన్నికొడుకునకుఁ జేరువఁగూరుచుండి కొండొ
క యాఁడుది కడుపు దరిగోయ నెంతో జాలిగా నేడ్చుచున్నది. కావున నీవు వేవే
గ నావంకకుఁ బోయి దానిచేతఁ బీనుఁగుఁబాఁతఁ బుచ్చుకోరా. నే నిదిగో సామి
యొద్దకుఁ బోయెదను. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు).

రాజు—(నడచుచున్నాఁడు).

(తెరలో) అయ్యో! కొడుకా! అయ్యో! నాకన్న తండ్రీ! ఎక్కడ నున్నావు?
పలుకవేమిరా బిడ్డా?

రాజు—(విని శోకముతో) కటకటా! యీపరిలాపమెంతదారుణముగా నున్నది.
(తరువాత ముందుచెప్పినట్లు శోకమును నటించుచు శైబ్యప్రవేశించుచున్నది.)

శైబ్య—అయ్యో కొడుకా! అయ్యో నాకన్నతండ్రీ! ఎక్కడనున్నావు? బలుకవే మిరా బిడ్డా? (మూర్ఛపడుట నభినయించి యెట్టకేలకుఁ దెలివి నొంది కన్నీళ్ళతో) హా పుత్ర! హా పుత్రీ! యెక్కడనున్నావు? మాఱు పలుకు తండ్రీ! అయ్యో! యిది యేమిరా బిడ్డా! మీతండ్రిగారు విడిచిపెట్టినట్లే యదృష్టహీనురాలిని నన్నిప్పుడు నీవును విడిచిపెట్టితివి. ఇది యుక్తమగునా యన్నా? (మూర్ఛిల్లుచున్నది.)

రాజు—(విని చూచి దుఃఖముతో) పాపమీదీనురాలిని భర్తకూడఁబరిత్యజించినాఁడా? ఛీ! యీపాపిష్ఠదైవమునకు సర్వథా సర్వత్ర నిష్కరుణత యే గదా!

శైబ్య—(తొందరతో లేచి) అయ్యో! యేమిజరిగినది? కొడుకెక్కడకుఁ బోయెనో గదా! (చూచి కౌఁగిలించుకొని) కొడుకా! నాతోమాటలాడవేమి? నాయనా! యొక్కర్తను భయపడుదును గదా! ఈభీషణమైన మహాశ్మశానమును గన్నువిచ్చి చూడవేమిరా? (ఉన్మాదముతో) బిడ్డా! యేమనుచున్నావు? ఉపాధ్యాయుల యానతిని గానకుఁబోయి పూవులు గోయుచుండఁగా మ్రానితొఱ్ఱలో నుండి నల్లత్రాఁచు బుస్సుమని లేచి కాటు వైచిన దనుచున్నావా? అయ్యో తండ్రీ! యేదే దోయి నల్లత్రాఁచు? అది నన్నేందుకుఁ గఱవదురా కొడుకా? (అంతటఁ జూచి) ఇది యెల్లను గల్లకల్ల. ఇక్కడ నల్లత్రాఁచెక్కడ? (కూర్చుండి సకరుణముగా) హా కుమార! కుమార! లేరా. ఒజ్జలకొఱకు నీవు దెచ్చిన యచ్ఛిద్రమైన యీమారేడుఁబత్తిరిని నూపుఁజేనిలో మొలచిన యీదర్భాంకురములను జెచ్చెర నాయన కిచ్చిరారా. హోమవేళ యాయన కతిక్రమించునని నీవిప్పుడు దెలిసికొనలేవురా. బిడ్డా? అయ్యయ్యో! నీతోవచ్చిన బ్రహ్మచారులందఱు నింతకు నిల్లు సేలుదురు గదా! లేలెమ్ము (లేవఁదీయఁ బోవుచు సావేగముగా) ఏమిది? నాయనా! నిర్భాగ్యురాలిని నన్ను నిజముగానే విడిచిపెట్టితివా? దూరమైతివిరా తండ్రీ? అయ్యో! చచ్చితినిరా బిడ్డా! (మూర్ఛిల్లుచున్నది.)

రాజు—దుఃఖముతో అహాహా! కరుణాగంధశూన్యున కాకటికి దైవమునకైన నీయార్తాలాపములు దుశ్శ్రవంబులుగదా!

శైబ్య—హా! నాథ! సర్వథా నిష్కృప! విశ్వస్తచిత్తుఁడ వయి నీ విప్పు డెచ్చట నున్నావు? నీయుత్సంగమునఁ జెంగలించు నముంగునిసుంగున కిప్పుడెంతటియవస్థాంతరము సంప్రాప్త మయునదో కనుఁగొనుము. ఆర్యపుత్ర! యేమఱక బిడ్డను గాపాడుమని నాకాజ్ఞాపించితివి. పాపశీలను నేనాలాగునఁ గావింప నయితిని.

రాజు—(సవిశేషకరుణంబుగా) ఆహా! యీపరిదేవనము లాయములను గోయు చున్నవే.

శైబ్య—(మృతుని ప్రత్యంగము దడవిచూచి) హాయన్నా! క్రొన్నెలచెన్నున వన్నెమీ ఱు నిది నీనెన్నుదురు గదా! పుత్రకా! యొత్తయిన ఱెప్ప వెంట్రుకల నొప్పి పర్యం తపాటలంబు లయి సుస్నిగ్ధధవళంబు లగునివి నీకన్నులు గదా! కొమరుకా! సుఘటి తాస్థిబంధకఠినవిస్తీర్ణ మిది నీహృదయఫలకముగదా! తండ్రీ! సంహననంహననమండపు, నీయాకృతి యాకృతాంతహతకున కేమియవలక్షణము దోఁపించిన దోయి. *సత్యసం ధున కార్యపుత్రునకు మందభాగిని నగునాచరితమం దాలాగునఁ బ్రమాదము గలిగి నది సర్వథా ధర్మమకారణము; లక్షణమప్రమాణము; విజ్ఞానవేదు లళీకవాదులు; అయ్యయో! సాముద్రికవిచలక్షణు లెంద తెందఱో వీని యవయవలక్షణములయందు విశ్వాసము గలవారయి యితఁడు దీర్ఘాయుష్మంతుండు, వంశోద్ధారకుండు, సార్వ భౌముండు గాఁగలఁ డని పలుమాఱు ప్రశంసించిరి. ఆప్రశంసము లన్నియు మంద భాగ్యురాల నయిన నాకర్మమున నసత్యములే యయిపోయినవి.

రాజు—(సాశంకముగా) అయ్యో! యేమీ! యిది యంతయు నాకే తగిలివచ్చు చు న్నది (నిపుణముగాఁ జూచి కన్నీళ్ళతో) హా! యే మిది?

మ. గొడుగుం బోయి శిరంబు, పెద్ద నుదు, రక్షుల్ దీర్ఘముల్, చిన్నిలే
యడుగుల్ చక్రసులక్షితంబులు, భుజా లాజానులంబుల్, స్ఫుర
జ్జడజంబుల్ కరముల్, గళుఁ గృశము, వక్షం బాయతం, బన్నువాఁ
గడు పీపాపఁడు చక్రవర్తిపదయుక్తక్షత్రియాంకూరమే. ౘా

(జ్ఞప్తివచ్చి దుఃఖముతో) అయ్యో! నిజముగా మారోహితాశ్వున కిదే యీడు. అం దుచేత నాహృదయమున కనుమానము గలుగుచున్నది. కాని. వత్స కమంగళము దొలంగు గాక.

శైబ్య—హా! భగవానుఁడా! కౌశిక! యిప్పుడుగదా నీవు కృతార్థుఁడ వయితివి!

రాజు—(సావేగముగా) హా! యేమిది! భగవానునిఁ గౌశికుని నిందించుచున్నది; ఎం దుఁగాని యించుకయు భేద మన్నది కానరాదు. ఈమె పరదార యెట్టు లగును. నిజముగా నీతపస్విని శైబ్యయే (తడవుగఁ దేటి చూచి సకరుణముగా) ఇంకను సం దేహ మెందుకు?

మ. మృదువీణాస్వన మెల్లు రాల్పడె నదే యేడ్వుఁ మహార్తధ్వనిఁ;
జెదరెం దుమ్మెదకప్పుఁబెన్నెఱి నెఱుల్; చిక్కెఁ సమస్తాంగముల్

మదికిం బోలుప రాక; నెమ్మొయిజిగిన్ మాలిన్యమ్ముం బొందె బ్రాఁ
తది యాచిత్తరురూపుచందమున వేద్యం బయ్యెడున్ లేఖలన్. ౯

హా! వత్స! రోహితాశ్వ! యెక్కడ నున్నావు? పలుక వేమిరా తండ్రీ! (మూర్ఛిల్లి మరలఁ దెలిసి రోహితాశ్వునిఁ జూచి)

తే. గీ. ప్రథితమంగళగుగ్గులురచిత మైన
సన్నచిన్నారిమూఁకటిజడలు వ్రేల
మధుపలంఘితముగ్ధతామరసశోభ
నెసఁగునీమొగ మిపు డొప్ప దేర తండ్రి. ౧౦

హా వత్స! హా రోహితాశ్వ! హా తపనకులబాలప్రవాల! హా హరిశ్చంద్రహృదయానందన! హా కుపితకౌశికదక్షిణాన్యూన్యప్రదానపణ్య!

చ. అనిమిషు లొందఁ దృప్తి వివిధాధ్వరముల్ సవరింప లేదు; యా
చనకుల కీప్సితార్థము లొసంగను లేదు; దిగంతమం దసం
బును నెలకొల్ప లేదు; సుఖముం గనలేదు కులార్హ మూపరం
బున వటబీజపున్మొలక పోలె వృథాపాలివోయితే సుతా. ౧౧

మఱియు నోరిచిన్నియన్న!

చ. శిర మభిషేకతోయమునఁ, జేతులు దానమునన్, బదద్వయం
బరినృపమౌళిపాతమున నందఁగ లేదు పవిత్రతన్; మనో
హరభుజముల్ ధనుర్గుణకిణాంకములం ధరియింప లేదు; నీ
వుర కుదయించి రూపఱితయో! ప్రతిపచ్ఛశిలీలఁ బుత్రకా. ౧౨

(ఆలోచించి) నే నింక నిల్లెందు కుండ వలెను. ఈయేడ్చుచున్న దేవియొద్దకుఁ బోయి నన్నోఱంగించుకొనియెదను. కా దిది యయుక్తము. ఈవఱకే పుత్రశోకమున మల మల మఱుఁగుచున్న యీదీనురాలికి స్వదశావిపర్యయంబున మఱింతయాతన గలిగింప నేటికి? (తన్నుఁ జూచుకొని) ఓరిదురాత్మా! హరిశ్చంద్ర హతక! నీ వింకను జావ వేమిరా? ఇంతకన్నను నీ వేమి చూచెదవు? (మూర్ఛిల్లి మెల్లగాఁ గన్నులు విచ్చి) దురాత్మా! హరిశ్చంద్రహతక! యిట్టిదురవస్థయందును నీపాడుప్రాణములను విడిచిపెట్టఁ జాలకున్నావు. ఆత్మహత్యఁ గావించుకొనువాని లోకమునకు నిన్నుఁ దప్పించుకొనఁ జూచుచున్నావా యేమి? ఛీ! మూర్ఖ:—

తే. గీ. దారుణాంధతమిస్రాఖ్యనారకమున
నిప్పుడే పోయి మునుఁగు టొకింత మేలు

పుత్రముఖచంద్రరాహిత్యమునను జిమ్మ
చీఁకటులు గ్రమ్మ దెసల వీక్షింప కుండ. ౧౩

ఉ. ఇంతయు నంత యంచు మితి యెక్కుడఁ బుత్రవియోగజాత దు
ర్దాంతదురంతవేదనకుఁ? దాదృశయాతన లేదు లేద యం
ధంతమమందు రౌరవము నం గ్రకచోత్కటభైరవాసిప
త్రాంతరమందు శాల్మలిని నక్కట హాయవుఁబూయవీచికన్. ౧౪

ఇంక నాలస్య మెందుకు? పుత్రశోకానలదహ్యమానుండ నగు నేను భాగీరథీతీరంబున కుఁ బోయి యీశరీరమును బరిత్యజించెదను. (మెల్లగా నడిచి, తలంచుకొని సంభ్రమముతో) అయ్యయ్యో! నేను బరాధీనుఁడ నన్నమాట బొత్తిగ మఱచి పోయితి నే. (విచారించి దుఃఖముతో) అన్నన్నా యెంతకష్ట మెంతకష్టము!

క. మృతివలనను గాంతురు ని
ర్వృతి నతిశయముగ స్వతంత్రవృత్తులు ధన్యుల్
క్షితిలోన నాత్మవిక్రయు
లతిపాపులు పాయఁ జాల రకటా యసువుల్. ౧౫

(దుఃఖించుచు) అయ్యో! మందభాగ్యుఁడను నే నా కోరికకును దూర మయి పోయితిని.

తే.గీ. దారుణం బైనయీదుఃఖభారమునకుఁ
దగినయౌషధ మున్నది ధైర్య మొకటి;
యేలి నాతనియానతి యింత మీఱఁ
గలుగు నారక మప్రతీకార మరయ. ౧౬

కావున దుస్సహదుఃఖానలదందహ్యమానుండ నగునన్ను వివేకజలంబులం జల్లార్చుకొని ప్రభుశాసనమున నే యుండెదను.

శా. నాదిభ్రాంతిని వ్యక్త మౌ నడుమ; నవ్యక్తంబ యాదిం దుదిన్;
బాదుర్భూతము పంచధా జగము; తత్పంచత్వ మబ్రం బౌనో;
యాదోరాశితరంగభంగవలనవ్యాపార మౌ సంసృతిన్
ఖేదంబేమి వియోగయోగములకున్; ఖేదంబు మోహాత్త మే. ౧౭

శైబ్య—(తెలివి వచ్చి) అయ్యో యీవల్లకాటిప్రాణము నన్నింకను విడిచి పెట్టి పో వకున్నది. ఇందుకు నే నేమి చేయుదును. (కన్నీరు దుడుచుకొని) కానీ. ఈశ్మశానవృక్షమున నురిపోసికొని యీపాడుజీవము పోఁగొట్టుకొనియెదను. (ఉరిపోసికొనుచున్నది.)

రాజు—(చూచి తొటుపాటుతో) అయ్యయ్యో! యిప్పుడు మఱియొక జీవితవ్యసన ఫలము సంప్రాప్త మగుచున్నది. మందభాగ్యుఁడను నే నిందు కేమి చేయుదును? (ఆలోచించి) కానీ. ఈలాగునఁ జేసెదను. (మఱియొకచోటికిఁ బోయి "మృతి వలనను గ్నాంతురు నిర్వృతి" యను నీ పూర్వోక్త పద్యము చదువుచున్నాఁడు.)

చ. కనఁ బరలోకభూములు స్వకర్మవిభేదవిపాకవిభ్రమం
బునను విరూఢమార్గములు వో మ్మనుచుం బరలోకతత్త్వవి
జ్జనములు మాయ నజ్జనము సల్పి హసింతురు నెమ్మనంబునం
దనిశ మపార హైనయవశాత్ములయేతదసార సంసృతిన్. ౧౪

శైబ్య—అపురపురా యెంతప్రమాద మెంతప్రమాదము. మరణమహోత్సవవ్యాసక్తహృదయ నయి పరాధీనజీవితురాల నగు నేను దాసత్వము విస్మరించితిని. నేనొ బదరి యత్లే చేసి యుంటి నేని జన్మాంతరమున నయిన నీదాసభావము నన్ను విడువకుండును గదా! అయ్యో! యప్రతీకారదారుణం బగునీదశావిపర్యయంబున నే నెందాఁక నొంపరుచానను? కానీ. కాలోచితము నాచరించి దాసత్వముచితం బగు శుశ్రూషచేత బ్రాహ్మణోత్తము నారాధించుచు నదృష్టహీనురాలను నే నీమనుష్యలోకమునఁ గ్రమ్మఱ జన్మింప కుండ వ్రతోపవాసనియమంబుల నీదేహంబు శోషిల్లం జేసికొనియెదను. (సొద పేర్చుచున్నది.)

రాజు—(చూచి దుఃఖముతో) అయ్యో! యీమె. కాలోచితకర్మమున కప్పుడే యారంభించినది. (తనలో) దేవీ! బాగుబాగు! నీ విట్టియవస్థయం దయిన నాభిజాత్యము నతిక్రమింప కున్నదానవు. ఇంక నే నీమెను సమీపించి ప్రభుశాసనము నెఱవేర్చెదను. (సమీపించి విచారముతో) దేవీ! (అర్ధోక్తిని నోరు మూసికొని) ఓ మహాభాగురాల!

క. పతియుక నాయాదేశం
బిడకయు మృతకంబలంబు నెవ్వరు గానీ
నడపంగ రాదు. మనసవుఁ
గడఁ గావింపంగ వలయుకర్జము లెవి యున్. ౧౫

కాఁబట్టి మృతకంబలము నీయవలయును. (కన్నీళ్ళడంచుకొని చేయి సాఁచుచున్నాఁడు.)

శైబ్య—(భయము నటించుచు) భద్రముఖ! దూరముగా నుండుము. నేను నీకిచ్చెదను.

రాజు—(లజ్జించుచు) ఉన్నాఁడను.

శైబ్య—(రోహితాశ్వునిశరీరముమీఁదనుండి బట్ట తీసి యిచ్చుచు హస్తమునుజూచి విస్మ

యముతోఁ దనలో) ఏమిది! చక్రవర్తిలక్షణలక్షితం బయ్యు నీచెయ్యి యిటువంటివ్యాపారమునం దుపయుక్తమైనది! (సమీపించి మెల్లగా నెల్లయవయవములు చూచి యానవాలు పట్టి) ఏమిది! అయ్యో! ఆర్యపుత్రులా? (తత్తఱపాటుతో) హా! యార్యపుత్ర! రక్షింపు రక్షింపు. (పాదములమీఁదఁబడుచున్నది.)

రాజు—(తొలఁగి) దేవీ! చండాలదాస్యదూషితుండ నయిన న న్నంటఁ దగదు. ఊఁ అడిల్లు మూఱడిల్లుము.

శైబ్య—(ఊఱడిల్లి) అయ్యయ్యో! యిది యేమి?

రాజు—దేవీ! యిది పూర్వజన్మకర్మములపంట. నీ విందుకు విలపింపకుము. మృతకంబలమును దెమ్ము.

శైబ్య—(దుఃఖముతో నిచ్చుచున్నది) ఆకాశమునుండి పుష్పవర్షముకురియుచున్నది.

ఇద్దఱు—(వింతతోఁ జూచుచున్నారు.)

(తెరలో) క. ఔరా దానము, శీలం
బౌరా, ధీరత్వ మౌర, యౌరా సత్యం
బౌరా యోరుపు, జ్ఞానం
బౌరహరిశ్చంద్రభూపహర్యక్షునకున్. ౨౦

శైబ్య—(విని సశ్లాఘముగా) ఆహాహా! యెవరోగాని యార్యపుత్రుని గుణశ్లాఘవలన నాహృదయము నూఱడించుచున్నారు. అయిన నీగుణశ్లాఘమున కేమిగాని యార్యపుత్రునంతటివాని కీదృశావస్థ తటస్థించుట చూడ సర్వథా ధర్మ మకారణము. సత్య మరణ్యరోదనము, విజ్ఞాన మంధకారనర్తనము.

(ధర్ముఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

ధర్మ—హా! పతివ్రతామణి! హా! మహారాజహరిశ్చంద్ర! నే నకారణుఁడ నెట్టు లగుదును? చూడు.

చ. తమతమసత్యవాక్యముల దానములన్ మఱి యార్జితంపుఁగ
ర్మములను లోఁతిభూపతులమండలి కెయ్యవి దుర్లభంబు ల
వ్విమలతరాత్మదర్శనపవిత్రము లై తగుశాశ్వతంపులో
కములను నేను నీకు నొసఁగం జనుదెంచినవాఁడ నియ్యెడన్. ౨౧

కావున నీ వింక విచారింపకుము. వత్స! రోహితాశ్వ! యూఱడిల్లు మూఱడిల్లుము.

రాజు—(చూచి సంతోషముతో) ఏమీ భగవానుఁడు ధర్ముఁడా? మహాత్మా! యభివాదనము చేయుచున్నాను.

శైబ్య—స్వామీ! ప్రణమిల్లుచున్నాను.

రోహి—(మెల్లమెల్లగాఁ గన్నులు దెఱచుచున్నాఁడు.)

ధర్మ—రోహితాశ్వ!

క. పితృధర్మపాలితుండవ
యితి వీవు కుమార; మరల నేతెంచెను నీ
గత సైనయట్టిప్రాణము
క్షితిప్రజలను నేలుకొనుదు చిర మూఱడుమా. ౨౨

రోహి—ఓహెూ! మాయమ్మ వచ్చినది! అమ్మా! నిన్నిచ్చటి కెవరు తీసికొని వచ్చినారు?

శైబ్య—ఎవ రున్నారు నాయనా? నాకర్మమే న న్నిక్కడకుఁ దెచ్చినది.

ధర్మ—వత్స రోహితాశ్వ! యిదిగో బ్రహ్మలోకాతిథి మీతండ్రి నీయెదుట నున్నాఁడు.

రోహి—ఓహెూ! నాయనగారా? రక్షింపుఁడు రక్షింపుఁడు. (తండ్రిమీఁద వ్రాలుచున్నాఁడు)

రాజు—పుత్రకా! చండాలసేవాదూషితుని నన్ను నీవు ముట్టఁ గూడదు.

ధర్మ—రాజా! నీ వింక నీదీనాలాపములను జాలింప వచ్చును. ఏమనఁగా—

శా. నీయిల్లాలిని గొన్నబ్రాహ్మణుఁడు పత్నీసంయుతుం డెవ్వఁడో
హాయాకారముతోడ నిన్నుఁ గొనినా డీమాలవాఁ డెవ్వఁడో
న్యాయం బొప్పఁగ నెంచుఁ జేయుదువొ రాజ్యం బెల్ల గుహ్యాంబు భూ
పాయాథార్థ్యమెఱుంగ నీ కిపుడు దివ్యాలోక మే నిచ్చెదన్. ౨౩

ఎవ్వఁడు రా పరిచారకుఁ డక్కడ?

పురుషుఁడు—(ప్రవేశించి) స్వామీ! యాజ్ఞాపింపుము.

ధర్మ—ఓరీ! విమానమును దీసికొని రమ్ము.

పురు—చిత్తము స్వామీ (అట్లు చేయుచున్నాఁడు)

ధర్మ—మహారాజా! నీ వీవిమాన మధిరోహించి దివ్యనేత్రమున సర్వము నెట్లున్నదో విలోకింపుము.

రాజు—చిత్తము మహానుభావ! (దివ్యవిమాన మారోహించి ధ్యానము నటించి) * ఓహెూ హెూ! విద్యలు దన్నుఁ బొందిన వన్నసంతోషముచేత భగవానుఁడు కౌశికుఁడు మాంరాజ్యమును విడిచి మంత్రుల కప్పగించినవాఁడు.

ధర్మ—మహారాజ! భవదీయ మగునత్యవాక్యమును బరీక్షింప వేఁడి యాతపోధనుఁ డ

ట్లుచేసినాఁడు గాని యాయనకు నీరాజ్యమెందుకు ? నీవు సంభ్రమింపక యింకను దేటఁగా సర్వము నాలోకింపుము.

రాజు—(వెండియు ధ్యానము నటించియానందముతో) దేవీ ! నీ వెంతయదృష్టవంతు రాలవు ?

ఉ. బానిసగా నిసుం గొనినపాపుఁడు పారకృపానిధానుఁ డీ
శానుఁడు సుమ్ము ; బ్రాహ్మణియు సర్వజగజ్జనయిత్రి యద్రిజా
మానిని ; నన్నుఁ గొన్నతఁడు మాలఁడు గాఁ డనఘుండు ధర్ముఁ డో
చాన ! యథార్థ మి ట్లగుట శోకము వాసెను నేఁడు నాహృదిన్. ౫౪

ధర్మ—అ ట్లయిన నిప్పుడు రాజా కుమారుని రోహితాశ్వునిఁ బృథివీరాజ్యమున కభి షేకింపుము.

రాజు—చిత్తము మహాభాగ !

ధర్మ—సింహాసనము సింహాసనము ; ఆతపత్ర మాతపత్రము ; చామరము చామరము ; జలకుంభము జలకుంభము.

పురు—మ. ఇదె భాస్వన్నవరత్నసంఘటిత మౌహేమోచ్చసింహాసనం
బిదిగో శారదచంద్రమండలనిభం బిద్ధాతపత్రంబు ; కౌ
ముదివెల్లి న్నగుహేమదండరుచిరంబుల్ చామరా లివ్వె ; కాం
డధికాట్సప్తకసంభృతాంబుపరిపూర్ణస్వర్ణకుంభం బిదే. ౫౫

ధర్మ—(పైకిఁ జూచి) ఓహో ! యెంతయదృష్టము ! ఈరోహితాశ్వకుమారుని యభి షేకమహోత్సవమును దేవత లభినందించుచున్నారు !

ఉ. పేర నదుల్ ధరించిరి పవిత్రపయఃపరిపూర్ణకుంభముల్ ;
భూరిసుపర్వదుందుభులు మ్రోగు నివే దివియందు ; ముక్తమం
దారసువృష్టు లౌ చిదిగొ నర్తనముం బొనరింతు రచ్చరల్ ;
చేరి యిదే నృపాలుని భజింతురి నిజాంశములన్ దిగీశ్వరుల్. ౫౬

కరణీయ మాచరితం బయ్యెఁ గావున నీ విఁక బ్రహ్మలోకమునకుఁ బ్రయాణము గమ్ము.

రాజు—భగవానుఁడా !

శా. సందష్టోష్ఠత ఘోరతర్జనల విశ్వామిత్రుఁ డుగ్రుండు రాఁ
గం, దేవా ప్రజలం ద్యజించి యెట వేగం జూతు కొంపోమ్ము మ
మ్మం దో నంచు సబాష్పదీనముఖు లై ము న్నన్నావారి, మో
[illegible] నికి [illegible] కాంతు నెట్లొకడఁ దత్సందిష్టలోకంబులన్. ౫౭

ధర్మ—రాజా! స్వకర్మవైచిత్ర్యంబునం జేసి యుచ్చావచస్వభావు లగుప్రజలకా, యం
త లేని భాగధేయంబులు?

రాజు—మహాత్మా! విను నానిశ్చయము.

క. తిరుగుదు నర్త్యలోకము
అరనిముసం బైన వార లందఱతో నే
దొరకుత నాదగుపున్నెపు
నెరసున నే వారలకును నీచూపుగతుల్. ౨౮

ధర్మ—(విస్మయముతోఁ దనలో) అహెూ! యీరాజర్షి చరిత్రము లోకోత్తరము!
(ప్రకాశముగా) రాజా! యేతత్పుణ్యదానసంభావితం బగునపరపుణ్య సంభారంబు
చేత నీకును నీప్రజలకుం గూడ శాశ్వతలోకంబులు సంపాదించుకొన్నాఁడవు. నీ కిం
కను గావలసిన దేమి యున్నదో దానిని బ్రసాదించెద నడుగుము.

రాజు—భగవానుఁడా! యింతకన్నను నాకుఁ గావలసిన దొకటి యుండునా?
చూడు—

చ. పొనఁగుటఁ జేసి విద్యలు తపోనిధి నాపయి వీఁడె గోప మీ
నిసుఁగును బ్రాణముల్ వడసి నేలకు నయ్యెను జక్రవర్తి; నా
కొనఁగితి నీదుదర్శనము; నొందఁగఁ గల్గెను బ్రహ్మలోకమున్;
గొసరఁగ నింతకన్న నొకకోరిక నా కెదలోన నుండునే. ౨౯

అయిన నిట్లగుఁగాక.

మత్తకోకిల. పైరుపచ్చలతోడ నిచ్చ లపారసౌఖ్యబుధాళితో
ధారుణీపతి, గెల్పుతో వసుధాస్థలీపతి గ్రాలుతన్;
సారవేత్త లనుగ్రహించుత సత్కవుల్ నిజకావ్యసం
భారమందును బాదుకొల్పినభవ్యపుంగుణలేశమున్. ౩౦

ధర్మ—తథాస్తు.

రాజు—మ. ఎవఁ డీనాటక మాడ నాన తిడి మే నెంతే గగు ర్పొన హ
ర్షవశుం డై ఘనవస్త్రహేమమణిభూషారాసు లిచ్చెన్ దినం
బవనీశుం డలకార్తికేయప్రథ క్షీరాంభోధితీరంబునన్
గవిపే రగ్రసరంబుగా జగములోనం గ్రుమ్మరుం గావుతన్. ౩౧

ధర్మ—తథాస్తు.

(అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

—*గద్య.*—

ఇది శ్రీపరమేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధసరసకవితాధురంధర వడ్డాదిసాధువంశక్షీరసీ
రాకరరాకాసుధాకరాచ్చనామాత్యపౌత్ర హారితసగోత్ర పవిత్ర
గుణకదంబ లక్ష్మాంబాగర్భశుక్తిముక్తాఫల సూర

పరాజప్రధానతనూభవ విబుధవిధేయ
సుబ్బరాయనామధేయాంధ్రీకృత
చండకౌశికనాటకంబునందు
సర్వంబును బంచ
మాంకము.

సంపూర్ణము.

కాకినాడ:—శ్రీసుజనరంజనీముద్రాక్షరశాల, 1900.

ఏతత్కవికృతములయిన గ్రంథములును వానిమూల్యాదులును వివరించు పట్టిక.

సూక్తివసు ప్రకాశకము (లోకదృష్టాంత సమన్వితనీతిబోధకపద్యగ్రంథము. ౧౮౯౭-౧౮౯౮ సంవత్సరములఁ బ్రవేశపరీక్షకుఁ బఠనీయమై ౧౮౯౯ వ సంవత్సరమునుండి ఐదవఫారము (Vth FORM) నకుఁ బఠనీయముగా నిర్ణీతమైనది.) ... రు ౦-౧౦-౦ (margin: వెల అంచెకూలితో)

సుగుణప్రదర్శకము. (౧౯౦౦ అవ సంవత్సరమున ౧ టి ఫారము నకుఁ బఠనీయముగా నిర్ణీతమైనది) ... రు ౦-౪-౦

నందనందనశతకము (విష్ణుభక్తుల కానందకరము) ... ... రు ౦-౧-౦

భగవత్కీర్తనలు. (సర్వభక్తహృదయానందకరము) ... రు ౦-౧-౦

భక్తచింతామణి (సర్వపండితభక్తహృదయాహ్లాదకరము) ... రు ౦-౫-౦

వేణీసంహారనాటకము. (రౌద్రరసప్రధానము. భారతకథ ౧౯౦౧ సంవత్సరము పట్టపరీక్షకుఁ బఠనీయము.) ... ... రు ౦-౧౪-౦

విక్రమోర్వశీయనాటకము. (శృంగారరసప్రధానము) ... రు ౦-౮-౦

ప్రబోధచంద్రోదయ నాటకము (అద్వైతసిద్ధాంత బోధకము శాంతరసప్రధానము) ... ... రు ౦-౧౧-౦

చండకౌశిక నాటకము. (హరిశ్చంద్రకథ) ... ... రు ౦-౮-౦

ఆంధ్రమేఘ సందేశము. (విప్రలంభశృంగారవర్ణనము) ... రు ౧-౫-౦

సూర్యశతకము. (మయూరకవివిరచితమునకుఁ దెలుఁగు) ... రు ౦-౬-౦

గౌతమీమహాజల మహిమాను వర్ణనము, గోదావరీధూమనౌకావిహారము. } చాటుప్రబంధము రెండు చంపకమాలికలు. } రు ౦-౨-౦

సతీస్మృతి (సానుబంధము, కరుణరసము) ... ... రు ౦-౨-౦

దైవభక్తినిగుఱించిన యుపన్యాసము. ... ... రు ౦-౨-౦

సుమనోమనోజ్ఞము. (ప్రథమభాగము చిన్నయక్షరము) ... రు ౦-౬-౦

డిటో (ద్వితీయభాగము. పెద్దక్షరములు) ... రు ౦-౯-౦

డిటో (తృతీయభాగము. చిన్నయక్షరములు) ... రు ౦-౬-౦

పైగ్రంథములు కావలసినవారు రాజమహేంద్రవరమున దొరతనమువారిబోధనాభ్యసనపాఠశాలయందుఁ బ్రథానాంధ్రోపాధ్యాయులగు వడ్డాది సుబ్బారాయఁడుగారికి వ్రాసి తెప్పించుకొనవచ్చును.